

**Sosiaalisessa mediassa tapahtuva vallankäyttö
-koululaisten tarinoita nettikiusaamisesta**

Carita Tuominen

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Artikkelimuotoinen

Kevätlukukausi 2023

Kasvatustieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

**Tuominen, Carita. 2023. Sosiaalisessa mediassa tapahtuva vallankäyttö -kou-
lulaisten tarinoita nettikiusaamisesta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.
Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 45 sivua.**

Nykypäivänä yksi lasten ja nuorten vertaissuhteisiin liittyvän vallankäytön muoto on sosiaalisen median välityksellä tapahtuva häirintä. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin 4.-5.- ja 8. -luokkalaisten lasten ja nuorten vertaissuhteissa sosiaalisessa mediassa tapahtuvia konfliktitilanteita ja vallankäyttöä. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia merkityksiä sosiaalinen media saa 4.-5.- ja 8-luokkalaisten lasten ja nuorten tarinoissa.

Methodisesti tutkielma kiinnittyi kerronnalliseen tutkimukseen. Tutkielman aineisto on osa VALTAKO- tutkimushankkeen -Konfliktit ja vallankäyttö lasten ja nuorten lähisuhteissa -tarkastelukulmana kerrotut tunteet ja toimijuus- kirjoitelma-aineistoa, joka koostuu 125 lasten ja nuorten kirjoitelmasta. Tämän tutkielman aineistoon valikoitui 52 tarinaa, joissa joko kuvaaminen tai sosiaalinen media oli mainittuna.

Tutkielman aineisto analysoitiin narratiivisin menetelmin. Tarinat olivat jaettavissa neljään tarinatyyppiin: torjunta ja särkymistarinat, aikuisen rooli tilanteiden ratkaisijana tarinat, sosiaalinen media anonyymien vallankäytön välineenä tarinat sekä valistustarinat. Nämä neljä tarinaa kuvaavat lasten ja nuorten kokemuksia ja tunteita ja ilmentävät tutkimukseen osallistuneiden lasten ja nuorten ajatuksia.

Asiasanat: vertaissuhteet, konfliktit, vallankäyttö, sosiaalinen media, narratiivisuus

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
SISÄLTÖ	3
1 JOHDANTO	4
1.1 Vertaissuhteet	5
1.2 Vallankäyttö ja kouluväkivalta	7
1.3 Sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaaminen.....	12
1.4 Tutkimustehtävä tai tutkimusongelmat tai tutkimuskysymykset	18
2 TUTKIMUSMENETELMÄT	19
2.1 Narratiivinen lähestymistapa.....	19
2.2 Tutkimusaineiston keruu ja tutkimukseen osallistujat	20
2.3 Aineiston analyysi	23
2.4 Eettiset ratkaisut.....	27
3 TULOKSET	29
3.1 Torjunta- ja särkymistarinat	30
3.2 Aikuinen ratkaisijana tarinat.....	32
3.3 Sosiaalinen media anonyymin vallankäytön välineenä -tarinat.....	34
3.4 Valistustarinat	35
4 POHDINTA	37
4.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset.....	37
4.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushankkeet.....	39
LÄHTEET	41
LIITTEET	47

1 JOHDANTO

Pro gradu -tutkielman tarkoituksena on ottaa selvää, millaisia sosiaalisessa mediassa tapahtuvia vallankäyttö- ja konfliktitilanteita 4.-5.- ja 8.- luokkalaiset nuoret kuvaavat kertomissaan tarinoissa. Sosiaalisen median yleistyminen ja nuorten vallankäyttö sekä ristiriitatilanteet ja niiden yhteen kietoutuminen toisiinsa nähden saivat minut kiinnostumaan tästä aiheesta. Menesinin ja Salmivallin (2020) mukaan kouluvuosina kiusaaminen on yksi yleisimmistä väkivallan ilmuuksista vertaiskontekstissa. Sosiaalinen media on nuorten toimintaympäristönä monelle aikuiselle vielä suhteellisen vieras. Sosiaalinen media käsitteen avaaminen tuo arvokasta tietoa tämän aikakauden toimijoille. Sosiaalisessa mediassa tapahtuvat vallankäyttö ja konfliktitilanteet koulukontekstissa ovat olleet viimeaikaisten tutkimusten kohteena kansainvälisesti. Tutkielman aineisto on osa VALTAKO- tutkimushankkeen -Konfliktit ja vallankäyttö lasten ja nuorten lähisuhteissa -tarkastelukulmana kerrotut tunteet ja toimijuus- kirjoitelma-aineistoa. Tutkimushankkeessa tarkastellaan lasten ja nuorten lähisuhteiden ristiriititilanteita ja vallankäyttöä sekä etsitään uusia ratkaisumalleja näihin tilanteisiin.

1.1 Vertaissuhteet

Pörhölän (2008) mukaan ihmisistä, jotka ovat verrattavissa suunnilleen samalla tasolla kognitiivisessa, emotionaaliossa ja sosiaalisessa kehityksessä lapsiin ja nuoriin, voidaan käyttää käsitettä vertainen. Nuorelle ja lapselle kouluympäristö nähdään erityisen tärkeänä ympäristönä, jossa on nuorelle ja lapselle vertaissuhteita koko koulupolun ajan.

Hurme (2014) toteaa, että nuorten vertaissuhteiden määrittelyssä henkisen turvallisuuden voidaan ajatella muodostuvan sosiaalisesta, psyykkisestä ja pedagogisesta turvallisuudesta. Sosiaalinen turvallisuus käsittää kehittyvän nuoren ja lapsen tilaisuuden kasvaa omana itsenään turvallisesti siinä porukassa, jonka jäsen hän on. Vertaisryhmään kuulumisen sekä osallisuuden ja oikeudenmukaisuuden kokemukset ovat tärkeä osa sosiaalista turvallisuutta. Sosiaaliseen turvallisuuteen liittyvät esimerkiksi kaverisuhteet ja sosiaalisten taitojen hallinta, kuten vuorovaikutustaidot, jakaminen, kyky liittyä muihin, oman ajatuksen ilmaiseminen ja itsearvostus. Sosiaaliseen turvallisuuteen kuuluvat myös tunteita, että kuuluu porukkaan ja voi vaikuttaa asioihin. (Hurme, 2014, s. 29).

Yhteisöllinen kuuluminen on nuorille tärkeää. Nuoret nimeävät tärkeiksi yhteisöllisiksi asioiksi esimerkiksi ystävät, perheen, meidän jengimme ja porukat koulussa. (Korkiamäki, 2013, s. 189). Peruskoululla on siis tärkeä tehtävä nuorten porukoiden muodostumisessa. Perusopetuslain (1998/628) toisen momentin mukaan opetuksen tarkoitus on tuottaa peruskouluikäisille yhteiskunnassa heidän tarvitsemiaan taitoja ja tietoja. Lain mukaan peruskoulun on myös ohjattava heitä ihmisyyteen sekä tasavertaiseksi yhteiskunnan jäseneksi. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (POPS 2014) tavoitteet korostavat koulun asemaa kiusaamisen torjunnassa sekä hyvien vertaissuhteiden mahdollistajana kaikille koululaisille.

Korkiamäen (2013) mukaan yhteisöllisyys on siis tärkeää nuorten vertaissuhteiden muodostumisessa. Nuorille on tärkeää tulla kuulluksi omien näkemystensä kanssa siitä, millaisia merkityksiä nuoret itse antavat vertaissuhteilleen, toiminnalleen ja muiden henkilöiden toiminnalle (ks. Christensen & Prout,

2002, 484–485; Honkatukia ym. 2006). Aikuisen on tärkeää pysähtyä aidosti kuulemaan nuoria. Nuorten omien sosiaalisia suhteita koskevien näkemysten ja toiminnan kanssa on ristiriitoja aikuislähtöisten näkemysten ja käytäntöjen kanssa, jolloin ne eivät kohtaa (ks. Gretschel 2002; Törrönen & Vornanen, 2002). On kuitenkin asioita, joissa aikuisten mielipidettä tarvitaan. Velvollisuutta ja vastuuta nuorten hyvinvoinnista ei pidä kaataa vain heille itselleen. Nuorten keskinäisissä porukoissa harjoitetaan vallankäyttöä, luokittelua ja ulossulkemista. Nuorten porukoissa oleminen on jonkin verran epämääräistä, tilanteisiin sidottua ja tilanteet ovat usein myös rajattuja (Korkiamäki, 2013).

Pörhölän (2018) mukaan lapsi ja nuori kasvaa ja kehittyy vertaissuhteissa samanikäisten kanssa. Vertaissuhteet luovat ymmärrystä itsestä ja muokkaavat identiteettiä. Vertaissuhteissa omaksutaan erilaisia mielipiteitä ja merkityksiä asioille, harjoitellaan vuorovaikutteista viestintää, saadaan kommentteja omasta käyttäytymisestä ja kehitytään tiedollisesti sekä taidollisesti. Vertaissuhteissa tunnetaan monenlaisia tunteita ja opetellaan tunnetaitoja. (Pörhölä, 2008, s. 1).

Kiurun (2018) mukaan ihmisillä on yleismaailmallinen ja sisään rakennettu tahto muodostaa ja säilyttää myönteisiä ja merkityksellisiä kumppanuuksia toisten ihmisten kanssa. Samankaltaisuuden ja yhdessä olemisen kokemus on merkittävää ihmisen oman kasvun, hyvinvoinnin ja sosiaalisen kehityksen kannalta. Ymmärrys itsestä, omat käsitykset ja itselle tärkeät asiat sekä omat intressit kehittyvät nuoruuden vertaissuhteissa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Jos sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa joutuu jatkuvasti kohtaamaan yhteentörmäyksiä tai kaverisuhteet ovat niukkoja ja laadultaan huonoja, ei vertaissuhteissa tapahtuva yhteisöllisyyden tarve tule välttämättä täytetyksi. Kokemus siitä, että jää kaveriporukasta ulos tai on syrjäytynyt, hankaloittaa hyvinvointia. Nämä asiat lisäävät yhteiskunnasta pois tippumisen, mielenterveyden ja yhteisöön sopeutumisen riskejä.

Korkiamäen (2017) mukaan sosiaalisella pääomalla puolestaan ajatellaan tavallisesti sellaisia hyvinvointia tuottavia asioita, jotka saavat alkunsa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Yhtenä toimintaresurssina voidaan ajatella kulttuurista tietoa ja käsitystä yhteisöllisistä merkityksistä.

Taito käsittää ja omaksua kieltä ja asioita oletetulla tavalla mahdollistaa nuorelle pääsyn yhteisölliseen joukkoon, jossa on tietyt käytänteet. Ilman kulttuurista lukutaitoa sosiaalisten tilanteiden tavat ja merkitys ei aina avaudu nuorelle, niin kuin on tarkoitettu. Paikalliskulttuurien käsittämisen kautta nuori on selvillä siitä, millaista vuorovaikutusta tulee käyttää, mitkä ovat pukeutumissäännöt, miten ja kenen kanssa kannattaa ”hengaila”, jotta tulee tunnistetuksi ja hyväksytyksi osana tiettyä joukkoa tai alakulttuurista ryhmää. (Korkiamäki, 2017, 17, 134).

1.2 Vallankäyttö ja kouluväkivalta

Vallankäyttöä määriteltäessä ajatellaan, että kiusattu joutuu toisista riippuvaiseen asemaan sen vuoksi, että valta jakautuu epätasaisesti. Kiusattu jää alisteiseen tilanteeseen suhteessa kiusaajiin eikä kykene puolustautumaan voimakkaampia ahdistelijoita vastaan. Joissakin määrittelyissä korostetaan juuri sitä, että alisteisessa asemassa olevalla oppilaalla ei ole voimavaroja tai pystyvyyttä puolustautua tai vaikuttaa kiusaamisen kohteena olemiseen (Pörhölä, 2008, 95).

Menesinin ja Salmivallin (2017) mukaan kouluvuosina kiusaaminen on yksi yleisimmistä väkivallan ilmauksista vertaiskontekstissa. Kiusaamista koskeva tutkimus alkoi yli neljäkymmentä vuotta sitten, kun ilmiö määriteltiin ”aggressiiviseksi, tahalliseksi teoksi, jonka ryhmä tai yksilö on tehnyt toistuvasti ja ajan myötä uhria vastaan, joka ei voi helposti puolustaa itseään”. Kolme kriteeriä on merkityksellinen määriteltäessä aggressiivinen käyttäytyminen kiusaamiseksi: 1) toisto, 2) tahallisuus ja 3) vallan epätasapaino. Näiden ominaisuuksien vuoksi kiusaaminen määritellään usein ikätovereiden järjestelmälliseksi vallankäytöksi. Se tunnustetaan maailmanlaajuisesti monimutkaiseksi ja vakavaksi ongelmaksi.

Käytännön kannalta ei kuitenkaan ole ensisijaisen tärkeää määritellä, onko loukkaava käyttäytyminen vallankäyttöä. Oppilaat ovat tuoneet esille sen, että he toivoisivat opettajien ja koulunkäynnin ohjaajien puuttuvan useammin epäkunnioittavaan käytökseen, vaikka se ei täyttäisikään koulukiusaamisen kriteereitä (Markkanen & Repo, 2016).

Thornberg (2018) tarkasteli kumppaneineen psykologian alan haastattelu-tutkimuksessaan sitä, miten yläkouluikäiset oppilaat tulkitsevat, motivoivat ja selittävät sitä, miten sivustakatsojat toimivat kiusaamistilanteessa. Haastattelu-vastausten yleisin kategoria oli ”riippuu tilanteesta” eli se, menivätkö oppilaat väliin, riippui siitä, miten he tulkitsevat tilanteen. Nuoret kokivat fyysisen kiusaamisen vakavammaksi tilanteeksi kuin muut kiusaamisen muodot, esimerkiksi sanallisen tai epäsuoran kiusaamisen. He halusivat auttaa kiusattua oppilasta, jos kyse oli ystävästä. Ystävyysuhde kiusaavaan oppilaaseen herätti kahdenlaisia ajatuksia. Tilanteessa, jossa kiusaava oppilas oli kaveri tai ystävä, kiusatun oppilaan tukemiseen ei koettu tarvetta tai sen ajateltiin olevan hankalaa.

Menesinin ja Salmivallin (2017) mukaan kiusaamiseen liittyy dynaaminen vuorovaikutus uhrin ja tekijän välillä. Uhri menettää voimansa kiusaajan vallan kasvaessa. Tämän seurauksena uhrin on vaikea vastata tai selviytyä ongelmasta. Valta-aseman epäsuhtaisuus voi perustua fyysiseen voimaan, joukon sosiaaliseen asemaan tai joukon kokoon. Voimaa voidaan saavuttaa myös tuntemalla henkilön haavoittuvuudet (esim. ulkonäkö, oppimisongelma, perhetilanne, henkilökohtaiset ominaisuudet) ja käyttämällä tätä tietoa vahingoittamaan häntä. Kiusaamiseen kuuluvat verbaalinen kiusaaminen (esim. uhkaukset, nimittely), fyysinen toiminta (esim. lyöminen, potkiminen, uhrin omaisuuden vahingoittaminen) ja sosiaalinen aggressiivinen toiminta (esim. juorujen levittäminen, sosiaalinen syrjäyttäminen). Verkkokiusaamiseen kuuluvat uusimpiin internetin ja uusien teknologioiden kautta tapahtuvat hyökkäykset. (Menesini & Salmivalli, 2017).

Huhtala & Herkaman (2012) jo yli kymmenen vuotta sitten tehdyn tutkimuksen mukaan verkossa tapahtuvalla vallankäytöllä tunnistettiin olevan eri

muotoja. Tutkimuksessa oli mukana yläkoulun opettajia ja oppilaita. Tutkimuksessa nousi esille verkossa tapahtuvan vallankäytön tavoitteita, joita oli viisi. Vallankäytön uhrin maineeseen haluttiin vaikuttaa, hänen itsetuntoonsa haluttiin vaikuttaa, uhri haluttiin eristää vertaistensa keskuudesta, uhrin omaisuutta haluttiin tuhota ja uhrissa haluttiin aiheuttaa pelkoa. Verkossa tapahtuvaa vallankäyttöä tutkimuksen mukaan tunnistettiin olevan pikaviestimissä, sovelluksissa, joihin laitetaan kuvia, pelisovelluksissa ja yhteisöllisillä foorumeilla.

Hamaruksen (2008) mukaan koulukiusaamiselle ja sukupuoliselle häirinnälle on omat määritelmänsä, mutta kyse ei ole kuitenkaan selkeistä erillisistä ilmiöistä. Sukupuolisen häirinnän määritelmässä korostetaan huomion tai lähestymisen yksipuolisuutta ja kytkeytymistä sukupuoleen. Sukupuolinen häirintä on ei-toivottua ja yksipuolista sukupuolisuuteen liittyvää fyysistä tai sanallista lähestymistä. Tytöt ovat poikia tavallisemmin häirinnän kohteina. Häirinnän ytimessä voidaan nähdä sukupuolten välisiin valtasuhteisiin liittyvä ylivalta ja voima. (Hamarus, 2008, 70). Kiusaaminen vaikuttaa moniin eri konteksteihin: yksilöön, perheeseen, vertaisryhmään, kouluun, yhteisöön ja yhteiskuntaan. Joskus kiusaamisen määritelmää voidaan tarkentaa myös niin, että kahden yhdenvertaisen koululaisen kahinassa ei ole kyse kiusaamisesta, vaan yksittäisestä konfliktitilanteesta (Herkama, 2012, 22).

THL:n kouluterveyskyselyn (2021) tulosten perusteella väkivallan kokemukset sateenkaarinuorilla olivat merkittävien yleisiä. Fyysisen uhan ja koulukiusaamisen kokemuksia oli erityisesti sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla. Sateenkaarinuoret eivät kokeneet olevansa osa koulu- tai muuta yhteisöä, vaan kokivat jääneensä yhteisön ulkopuolelle. Yksinäisyyden kokemukset välitunneilla olivat sateenkaarinuorilla moninkertaisesti yleisimpiä muihin verrattuna.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä (2021) on laadittu väliraportti, joka käsittelee kiusaamisen vastaisen työn lähtökohtia perusopetuksessa, toisella asteella ja varhaiskasvatuksessa. Väliraportissa kerrotaan, että vallankäyttöä voidaan tarkastella erilaisissa teoreettisissa viitekehyksissä (OKM, 2021, 15). Kiusaamisilmiöstä tehdyt erilaiset kuvaukset ja mallit auttavat käsittämään ja hahmottamaan

kiusaamista erilaisista näkökohdista. Sosiokulttuuriset tai sosioekologiset teorit antavat teoreettisen viitekehyksen suurimmalle osaa tutkimusta tekeville, joten kiusaamisen vastaiset toimenpideohjelmat pohjautuvat pitkälti näiden teorioiden tulkintaan kiusaamisilmiöstä. Kiusaamisilmiön ajatellaan olevan vahvasti kulttuuri- ja kontekstisidonnaista, jota määrittää aika, missä kiusaamista milloinkin tunnustetaan tapahtuvan. Tutkijoiden lähestymistapa kiusaamisilmiöön pyrkii löytämään tilannetekijöiden merkityksen lapsen käyttäytymiselle. Kiusaamista ei selitetä yhden lapsen käyttäytymishäiriönä tai hänen henkilökohtaisena taipumuksenaan vaan ajatellaan olevan ryhmäilmiö. Ryhmäilmiö on monimutkainen sosiaalinen asia, johon ajatellaan vaikuttavan useat eri tekijät yksilön toimintaympäristössä, missä hän kasvaa. (Harcourt ym., 2014; Swearer & Espelage, 2011).

Salmivalli (2010) esittää, että ryhmähierarkia sekä yhteisön normit (eli käytökset siitä, millainen ryhmän dynamiikka on, asettuvat ajan kuluessa uomiinsa. Voidaan puhua ryhmän pelisäännöistä eli siitä mitä ryhmässä tehdään ja mitä ei. Kaikissa ryhmissä esimerkiksi erilaisuuden vuoksi ei altistuta kiusaamiselle vaan kaikki ryhmän jäsenet toimivat yhteisten pelisääntöjen mukaisesti.

Volk ym. (2012) mukaan vallankäyttöä on tarkasteltu useimmista näkökulmista käsin. Vallankäyttöä on selitetty evoluutioteorian kautta sopeutumisella, jolloin vallankäytön tarkoitus nähdään olevan ryhmässä selviytyminen sekä lisääntymismahdollisuuksien varmistaminen – nykyakana tämä tarkoittaa esimerkiksi aseman ja siihen liittyvien etujen saavuttamista. Evoluutioteoreetikkojen näkökulmasta niin eläinten kuin ihmistenkin kesken on aina esiintynyt konfliktitilanteita ja vallankäyttöön liittyviä kahnauksia. Vallankäyttöä on esiintynyt kaikissa kulttuureissa ja historian eri vaiheissa.

Historian eri vaiheet ovat todistaneet myös sen, että kulttuurit ja ryhmät, joissa tehdään yhteistyötä henkilöiden kesken ovat olleet menestyneimpiä yhteisöjä. Yhteisöt, joiden arvoina on olleet toisten välinen kunnioitus ja toisista välittäminen, ovat kuuluneet menestyneimpiin yhteisöihin (Szalavitz ja Perry, 2011).

Nuorten ja lasten vallankäyttöä tarkasteltaessa evoluutioteoriaan nojaaminen ei ehkä ole saumatonta, koska koulutuksen ja kasvatuksen sekä ympäristön merkitys kiusaamisilmiön kasvamisessa ja yksilön käyttämässä vallassa, ei tule huomioiduksi evoluutioteoriassa. Vallankäyttöön on liitetty myös kiintymyssuhdeteoria (Bowlby, 1969). Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsen vanhemmalla tai huoltajalla on suuri vaikutus lapsen kehitykseen ja siihen, miten myöhäisemmät ihmissuhteet näyttävät lapsen elämässä. Lapsen vihamielisyys ja aggressiivinen käyttäytyminen oman ikäisiin kohtaan voi johtua vauvana kohdatusta turvattomasta kiintymyssuhteesta vanhempaan tai huoltajaan.

Banduran (1977) sosiaalisen oppimisen teorian mukaan yksilö oppii kiusaamisen mallintamalla sitä muilta. Kotona väkivallan ilmapiirissä olleella ja vallankäytölle on löydetty tutkimuksissa yhteneväisyyksiä. Näiden yhteneväisyyksien perusteella voidaan ajatella, että kiusaamisen kohteeksi joutunut tai kiusaaja on altistunut kotona tapahtuvalle väkivallalle. Alistavana tekijänä voidaan tunnistaa myös opettajan lapseen kohdistama vallankäyttö.

Opetus- ja kulttuuriministeriön (2021) mukaan verbaalinen kiusaaminen, vähättely, juoruaminen sekä kaveriporukasta ulos sulkeminen ovat peruskoulun kaikilla vuosiluokilla yleisimmin tunnistettuja vallankäytön muotoja. On huomionarvoista, että lähes jokainen verkossa vallankäytön kohteeksi joutunut oppilas joutuu vallankäytön kohteeksi myös verbaalisesti tai hänet suljetaan ryhmän ulkopuolelle. Vallankäytön muodot esiintyvät usein yhdessä.

Keltinkangas-Järvisen (2001) mukaan myös äänen korottamiseen on syytä kiinnittää huomiota. Äänen korottamista ei pidetä suoranaisesti vihamielisyytenä, mutta lapsen kehitykseen sillä on negatiivista vaikutusta. Rakentavat riitatilanteiden hallintakeinot ovat tärkeässä asemassa niin lapsen kuin ryhmän toiminnan kannalta. Lapsena opitut tavat toimia konfliktitilanteissa ennustavat sitä, miten lapsi toimii aikuisena samantlaisissa tilanteissa.

Konfliktitilanteissa vallankäytön kohteeksi joutuneiden lasten on vaikeaa luottaa oman ikäisiin lapsiin. Koulussa olisi hyvin tärkeää saada palautettua vallankäyttöä kokeneen oppilaan luottamus toisiin ryhmän oppilaisiin.

Vertaissuhteiden toimivuus saattaa palauttaa vallankäytön kohteeksi joutuneen uskon ihmissuhteisiin. Oppilaan, joka on käyttänyt valtaa väärin vertaissuhteissaan, olisi tärkeää ymmärtää toimintansa seuraukset, ettei käyttäytymismallit olisi käytössä myös tulevissa vertaissuhteissa. Sekä valtaa käyttäneet että vallankäytön kohteeksi joutuneet tarvitsevat ohjausta ihmissuhdetaitojensa oppimisessa. Tulokulmat ohjaukseen on oltava erilaiset, koska heidän tuentarpeensa luultavasti ovat erilaiset. Vallankäytön kohteeksi joutuneet oppilaat tarvitsevat tukea siinä, miten voidaan luottaa luokkakavereihin ja kuinka uusiin ihmisiin voi tutustua ja päästä osaksi ryhmää. Valtaa käyttäneet tarvitsevat tukea ja ohjausta aggressiivisen ja solvaavan vuorovaikutuksen lopettamiseksi ja oppiakseen muiden vertaisten huomioonottamista, positiivista viestintäkäyttäytymistä ja ryhmässä toimimisen taitoja (Pörhölä, 2018, s. 5).

1.3 Sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaaminen

EU Kids Onlinen (2022) mukaan Suomessa 97 prosentilla lapsista on mahdollisuus käyttää älypuhelinia ja useimmilla heistä on oma puhelin. Kaikista osallistujista 85 prosenttia on verkossa päivittäin, ja 80 prosenttia yläkoulujen oppilaista on verkossa useita kertoja päivässä tai lähes koko ajan.

Tytöt, erityisesti 12-vuotiaat ja sitä vanhemmat, ovat älypuhelimien aktiivisia käyttäjiä. Pojat menevät verkkoon usein tietokoneen tai pelilaitteen kautta. Ikä on merkittävä tekijä, sillä yläkouluissa käyvät ovat mahdollisuuksien mukaan lähes aina verkossa. Yabarran & Mitchellin (2004) mukaan jo 2000-luvun alussa internet sisälsi laajan valikoiman tietoresursseja ja palveluita ja tieto liikkui nopeasti.

Mannerheimin lastensuojeluliiton (2020) tietojen mukaan sosiaalisessa media toimii yhteisöllisenä ympäristönä, jossa on vuorovaikutteista viestintää kavereiden kesken. Sosiaalinen media nähdään kuulumisten vaihtamisen foorumina, jossa tehdään yhdessä mukavia asioita. Sosiaalisessa mediassa voidaan kohdata myös vallankäyttöä ja siellä voi joutua loukatuksi. Sosiaalinen media on tärkeä

osa nuorten toimintaympäristöä. Esimerkiksi TikTok, Spotify, Pinterest, YouTube, Tise, Instagram ja Snapchat ovat nuorten käyttämiä sosiaalisen median sovelluksia.

Jo vuonna 2012 Huhtala & Herkama tutkivat, että digilaitteiden välityksellä toimiva vuorovaikutus on lisääntynyt merkittävästi lasten ja nuorten vertaissuhteissa. Uudet viestintäteknologiat mahdollistivat heidän mukaansa monimuotoisia vallankäytön välineitä ja kanavia. Vallan käyttöä koettiin tapahtuvan kännykän, internetin tai näiden molempien välityksellä.

Hamaruksen (2008) teoksessa koulukiusaaminen kerrotaan, että Suomessa ei ole vakiintunutta termiä sähköisesti tai elektronisesti tapahtuvalle kiusaamiselle. Ruotsalaiset käyttävät sujuvasti termiä *elektronisk mobbning* ja englantilaiset sanaa *cyberbullying*. Suomessa voimme puhua sähköisestä elektronisesta tai digitaalisen kiusaamisesta (Hamarus 2008, 72).

Nettikiusaamisessa keskeisellä sijalla ovat kiusatusta kerrotut tarinat ja juorut. Sähköisissä viestimissä lähetetyt viestit ovat sisällöltään usein julmempia kuin kasvokkain kerrotut viestit. Netin kautta kiusaaja tavoittaa kiusatun periaatteessa milloin tahansa vuorokauden ympäri, kiusaajalla on rajoittamaton

yleisö ja kiusaamistilanteissa on valitettavasti harvoin aikuisia läsnä valvomassa. (Hamarus, 2008, 72).

Jo vuonna 2007 Beran ja Lin ovat tutkineet nettikiusaamisen ja koulukiusaamisen suhdetta. He tuovat esiin, että teknologia on ymmärretty myönteisenä ja sen tarkoituksena on ollut luoda rikkaita oppimisympäristöjä ja esitellä lapsille uusia ideoita, kehittää uusia taitoja ja laajentaa niiden näkökulmia. Vanhemmat ovat myös ostaneet alun perin lapsilleen matkapuhelimia, jotka ajateltiin auttavan varmistamaan heidän turvallisuutensa. Tutkimuksen mukaan kuitenkin kolmannes lapista oli kohdannut kiusaamista netissä. Kiusatuilla lapsilla oli havaittu vaikeuksia koulutyössä. Opiskelijat, joita kiusattiin joko kyberavaruudessa tai koulussa, oli vaikeuksia koulussa. He kävivät vähemmän koulua, eivät pystyneet keskittymään koulutyössään ja saivat alhaisemmat arvosanat kuin op-

pilaat, joita ei kiusattu. Nämä tulokset ovat yhdenmukaisia sellaisten tutkimusten kanssa, jotka osoittavat kielteisen vaikutuksen kiusattuihin opiskelijoihin koulussa (Juvonen ym., 2000; Kochenderfer & Ladd, 1996).

Bork-Hufferin ym., (2020) mukaan perinteisessä kasvokkain tapahtuvassa kiusaamisessa vallan epätasapaino perustuu usein vallan käyttäjän fyysiseen määräävään asemaan. Sitä vastoin digitaalisessa tilassa se perustuu usein vallankäyttäjän nimettömyyteen. Tämän seurauksena verkkokiusaamisen kohteet ovat jopa enemmän tekijän armoilla. Tutkimuksen mukaan mobiililaitteet ja muut tieto- ja viestintätekniiikan välineet ovat kaikkialla läsnä, joten vallankäytön uhreilla ei ole juuri mitään mahdollisuuksia suojautua verkkokiusaamiselta. Verkkokiusaamista voi tapahtua toistuvasti ja pysyvästi, vaikka alkuperäisen tekijän ei tarvitsisi pysyä aktiivisena tai hänellä ei olisi aikomuksena tuottaa toistuvaa haittaa verkkokiusaamisen kohteelle. Lisäksi todetaan, että verkossa tapahtuva vallankäyttö on kasvotonta, jolloin se estää empatian tunteita ja kannustaa aggressiivisiin toimiin. Tämä johtaa suurempaan eskaloitumisriskiin. (Bork-Huffer ym., 2020). Nuoret viettävät aikaansa runsaasti sähköisten viestiminen parissa ja hoitavat ystävyysuhteitaan yhä enemmän sähköisesti. Uusi teknologia on mahdollistanut myös sähköisten kanavien käytön kiusaamiseen. Kiusaamista netissä edesauttaa nimettömyys, aikuisten poissaolo ja se, että netissä on läsnä virtuaalinen, suuri ja suurelta osin tuntematon yleisö. (Hamarus, 2008, 71).

Korkiamäen (2017) mukaan sosiaalisen median sovellukset ovat yhteisöllisiä foorumeja, joissa lapset ja nuoret ovat tekemisissä toistensa kanssa. Sosiaalinen media on osa lasten ja nuorten toimintaympäristöä, joka sisältää yhdenmukaisia asioita kaikissa vertaissuhteissa tapahtuvan toiminnan kanssa. Vertaissuhteissa lapsi ja nuori voi olla osa haluamaansa joukkoa tai hänelle kerrotaan ulkopuolelta, minkä joukon jäsen hän on (Korkiamäki, 2017, 89).

Mannerheimin lastensuojeluliiton (2020) mukaan sosiaalisen median käytöstä tiedetään olevan niin hyötyjä kuin haasteitakin. Hyötyinä ja mahdollisuuksina nähdään somen tarjoamat mahdollisuudet uusien sosiaalisten suhteiden ja

kaverisuhteiden solmimiseen, olemassa olevien sosiaalisten suhteiden, kaverisuhteiden sekä sukulaissuhteiden vahvistaminen, vuorovaikutuksen mahdollisuuden tarjoaminen välimatkoista riippumatta, mahdollisuuden saada yhteisöstä tukea ja kannustusta, tiedon hankkimisen mahdollisuus, toisenlaisiin näkemyksiin, erilaisiin mielipiteisiin ja uusiin ideoihin tutustuminen sekä itseilmaisun ja mediataitojen oppiminen. Sosiaalisen median käytön haasteina ja riskeinä Mannerheimin lastensuojeluliitto näkee lasten henkilökohtaisten / yksityisten tietojen leviämisen, kiusaamisen, ajankäytön hallinnan eli some vie aikaa koulutyöltä, harrastuksilta ja levolta, grooming ilmiön (seksuaalisen hyväksikäytön valmistelu) sekä huijaukset.

Pöyhönen (2021, s.25–26) kuvaa noidankehästä pois teoksessaan sosiaalista mediaa 2020-luvun ostariksi. Sosiaalinen media on läsnä lasten ja erityisesti nuorten elämässä jatkuvasti. Vuonna 1995 saattoi laittaa oman kodin oven kiinni ja koti pysyi turvapaikkana, jossa koulukiusaamista ei tapahtunut. Näin ei enää ole. Meidän aikuisten on myös välillä vaikea ymmärtää, että sosiaalisen median kommunikointi on lapsille ja nuorille aivan samalla tavalla oikeaa elämää kuin kohtaaminen kasvokkain. SoMe ja Nuoret -verkkokyselyssä Katsaus nuorten sosiaalisen median käytöstä (2019) kartoitettiin Suomessa asuvien nuorten ja nuorten aikuisten sosiaalisen median käyttöä. Kyselyn mukaan suosituimmat nuorten käyttämät sosiaalisen median palvelut olivat tuolloin WhatsApp, YouTube, Instagram, Snapchat ja Spotify. Sosiaalisen median palveluissa luetaan tai katsellaan sisältöjä, kuunnellaan musiikkia, tykätään muiden tuottamista sisällöistä, tarkistetaan tuttujen kuulumisia ja käydään reaaliaikaista keskustelua. Tällä hetkellä hyvin suosittu TikTok ei mahtunut kyselyssä kymmenen suosituimman palvelun joukkoon, mikä kertoo siitä, miten pitkä aika parikin vuotta somealustojen ja nuorten elämässä on. (Pöyhönen, 2021, 26–27).

Vaikka tässä tutkielmassa tarkastellaankin sosiaalisessa mediassa tapahtuvaa vallankäyttöä sekä konflikteja ala- ja yläkouluikäisten nuorten välisissä lähisuhteissa, on sosiaalisen median määrittelyssä nostettava esille myös grooming ilmiö. Hamarus (2008, s. 73) kertoo teoksessaan koulukiusaaminen groo-

ming ilmiöstä. Grooming tarkoittaa houkuttelua, jossa mahdollinen hyväksikäyttäjä hakee netistä mahdollisia kohteita. Hän lähestyy usein osoittamalla kiinnostusta nuoren tai lapsen harrastuksia kohtaan, mutta tavoitteena on häiriköinti ja lopulta mahdollisesti lapsen hyväksikäyttö. On siis tärkeää tiedostaa, että sosiaalinen media saattaa sisältää myös tällaisia vakavia lapsiin ja nuoriin kohdistuvia uhkia.

Netin käyttö lisääntyy jatkuvasti ja nuoret viettävät virtuaalimaailmassa yhä enemmän aikaa. Nuorilta puuttuu usein aikuinen, vastuullinen keskustelukumppani. Purjehduksessakaan ei auta pelätä myrskyä, vaan sitä on opittava käyttämään hyväksi. Säättä emme voi muuttaa, mutta voimme oppia hyödyntämään sitä. Vastaavasti virtuaalimaailman omat keinot on opittava kääntämään hyvän luomiseen. Nettikiusaamisen ehkäisyssä nähtäisiin hyvänä toimintamallina ammattiauttajien läsnäolo internetissä nuorten somealustoilla tukemassa, kirjoittamassa sekä ohjaamassa nuoria oikeanlaiseen vuorovaikutukseen. Myös huoltajien rooli lapsen internetin käytön oppimisessa ja medialukutaidossa on tärkeää (Hamarus 2008, s. 74).

Cassidyn ym. (2009) tekemässä tutkimuksessa 64 prosenttia osallistuneista koululaisista oli sitä mieltä, että digivälineiden kautta tapahtuva vallankäyttö alkaa kouluympäristössä ja jatkuu koulupäivän jälkeen kotona esimerkiksi älypuhelimella tai verkossa tietokoneen kautta. Opiskelijat voivat osallistua verkkokiusaamiseen useista syistä: kiusaamista on vaikea havaita, koska viestejä voidaan lähettää ilman henkilöllisyyttä.

Ahdistavan viestin lähettävällä lapsella on aikaa rakentaa ja valmistella huolellisesti viesti sen aiheuttamien haittojen maksimoimiseksi. Myös pelko fyysisestä tai sanallisista vastatoimista vähenee, koska lähettäjä on vaikea tunnistaa, ja uhri ja lähettäjä ovat yleensä fyysisesti etäällä toisistaan. (Beran & Lin, 2007, s. 24).

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisun mukaan sosiaalinen media on foorumi, jossa on nähtävissä nuoren tai lapsen kiusaamisen kokemisen oma-

kohtainen kokemus. Verkossa tapahtuvaa vallankäyttöä on kuitenkin haasteellisempi tunnistaa vakiintuneeseen kiusaamisen määritelmään liittyvien keskeisten piirteiden – tekojen tietoisuuden, toistuvuuden ja vallankäyttäjän ja vallankäytön kohteeksi joutuneen välillä vallitsevan valtaepätasapainon – näkökulmasta. (Markkanen & Repo, 2016).

Huhtalan & Herkaman (2012) mukaan voimasuhteiden epätasapaino on läsnä nuorten kohtaamisissa niin perinteisissä läsnäolotilanteissa kuin verkossa tapahtuvassa vallankäytössäkin, mutta voima jakautuu niiden kesken eri tavoin. Läsnäolotilanteessa tapahtuvassa vallankäytössä epätasapaino syntyy usein esimerkiksi fyysisestä, psyykkisestä tai sosiaalisesta voimasta, kun taas verkossa digitaalisilla alustoilla tapahtuvissa vallankäyttötilanteissa epätasapaino usein muodostuu kiusaamisviestien nopeasta leviävyydestä ja niiden julkisuudesta. Digitaalisilla välineillä on helppoa käyttää valtaa anonyymisti ja toimia vallankäytön kohteen selän takana. Verkossa tapahtuvassa vallankäytössä on myös nähtävissä läsnäolotilanteiden kanssa samantyyppisiä asioita, kuten kaveriporukan ulkopuolelle jättämistä, haukkumista ja solvaamista. Verkossa tapahtuva vallankäyttö näyttäytyy julkisena ilmiönä, joka leviää pienen ryhmän keskuudesta kaikkien nähtävälle nopeasti ja helposti. Niin ollen verkossa tapahtuva vallankäyttö todennäköisesti vaikuttaa negatiivisesti kasvokkain tapahtuvaa vallankäyttöä voimakkaammin vallankäytön uhriksi joutuneen maineeseen.

Verkossa viestit leviävät digitaalisilla somealustoilla huomattavasti laajemmalle kuin omaan kouluun. Viestit myös usein pysyvät somealustoilla verkossa pitkään.

Donaton (2022) mukaan yleisesti uskotaan, että verkkoväkivalta on vähemmän ”todellista” kuin offline-väkivalta, koska se tapahtuu digitaalisella alustalla. Kuitenkin sekä uhrit, että tekijät ovat digitaalisessa ympäristössä yhtä todellisia kuin arkimaailmassa. Erityisesti nuoret sukupolvet, ”diginatiivit” eivät aiemman tutkimuksen (Belotti ym., 2022) mukaan pysty erottamaan digitaalista ja offline-ympäristöä toisistaan. Tämä on koskenut erityisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaista verkkokäyttämistä.

Suomen perustuslailla on turvattu jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha. Unicefin (2022) tietojen mukaan lapsen oikeudesta yksityisyyden suojaan säädetään myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa. Sopimuksen mukaan lasta koskevien tietojen levittäminen ulkopuolisille henkilöille on kiellettyä ilman asianosaisen lupaa. Yksityisyyden suoja kattaa myös verkon digitaaliset alustat. Lapsen oikeudet koskevat jokaista alle 18-vuotiasta lasta.

Rikoslain 8 § mukaan voidaan tuomita sakkoon, jos on levittänyt tietoa, vihauksia tai kuvan toisen yksityiselämästä ja se aiheuttaa ahdistusta tai vahinkoa uhriksi joutuneessa. Sosiaaliseen mediaan aineiston tuottajat ovat kuitenkin pääasiassa alle 15-vuotiaita, jotka eivät ole rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan.

1.4 Tutkimustehtävä tai tutkimusongelmat tai tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia sosiaalisessa mediassa tapahtuvia vallankäyttö- ja konfliktitilanteita 4.-5.- ja 8.- luokkalaiset nuoret kuvaavat kertomissaan tarinoissa. Tutkimuskohteena tarinat vertaissuhteissa tapahtuvista ristiriitatilanteista antaa hyvänmahdollisuuden tutkia, millaisia merkityksiä lapset ja nuoret sosiaaliselle medialle osana vertaissuhteiden ristiriitatilanteita antavat.

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen sosiaalista mediaa vallankäytön ja ristiriitojen välineenä nuorten lähisuhteissa koulukontekstissa kahden tutkimuskysymyksen kautta. Ne ovat:

1. Millaisia tarinatyyppejä on tunnistettavissa lasten ja nuorten vertaissuhteiden ristiriitatilanteiden kuvauksista, joissa sosiaalinen media on mainittuna?
2. Millaisia merkityksiä sosiaaliselle medialle osana vallankäyttöä annetaan näissä tarinatyypeissä?

2 TUTKIMUSMENETELMÄT

2.1 Narratiivinen lähestymistapa

Tässä tutkielmassa hyödynnetään ”Konfliktit ja vallankäyttö lasten ja nuorten lähisuhteissa -tarkastelukohteena kerrotut tunteet ja toimijuus” VALTAKO - tutkimushankkeessa kerättyä kirjoitelma-aineistoa. Hanke toteutetaan Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitoksella vuosina 2020–2023. VALTAKO-tutkimushankkeessa tarkastellaan lasten ja nuorten lähisuhteiden ristiriitatilanteita ja vallankäyttöä sekä etsitään uusia ratkaisumalleja näihin tilanteisiin. Kiinnostus kohdistuu laajasti lasten ja nuorten lähisuhteisiin niin perheessä kuin muissa tämän päivän kasvatustilanteissa, kuten varhaiskasvatuksessa, koulussa, harrastuksissa ja sosiaalisessa mediassa. Lapset ja nuoret nähdään tutkimuksessa aktiivisina toimijoina, jotka neuvottelevat asemastaan ja rakentavat kokemuksiinsa näissä arjen konteksteissa. Tässä vuorovaikutuksessa moninaiset jännitteet ja ristiriidat ovat tavallisia ja lasten ja nuorten näkökulmasta hyvin merkityksellisiä. Tutkimukseen osallistuu neljään ikäryhmään kuuluvia lapsia: 1–3-vuotiaita, 4–7-vuotiaita, 10–12-vuotiaita sekä 14–16-vuotiaita. Lapset ja nuoret nähdään aktiivisina toimijoina. Tässä tutkielmassa hyödynnetään 10–16-vuotiailta kerättyä kirjoitelma-aineistoa. Aineistonkeruu on toteutettu lasten ja nuorten osallisuutta kunnioittaen, ja aineistoa pääsivät tuottamaan lapset ja nuoret itse (VALTAKO, 2020).

Menetelmällisesti tämä tutkimus on laadullinen, narratiivinen tutkimus. Narratiivinen lähestymistapa on sopiva tähän tutkimukseen, koska lasten ja nuorten kertomissa tarinoissa on luettavissa heidän vertaissuhteiden konfliktitilanteisiin liittyville kokemuksille ja tiedolle antamansa merkitykset ja toisaalta myös sosiaalisen median merkitykset näissä tilanteissa. Mertova ja Webster (2020) toteavat, että merkityksen antaminen yksittäisille tapahtumille, sekä oppimisen ja ajattelun välineenä toimiminen, ovat tarinan keskeisiä ominaisuuksia. Tarina kertoo tapahtumista, mutta on vaikuttamassa myös ihmisen kokemuksiin tapahtumista.

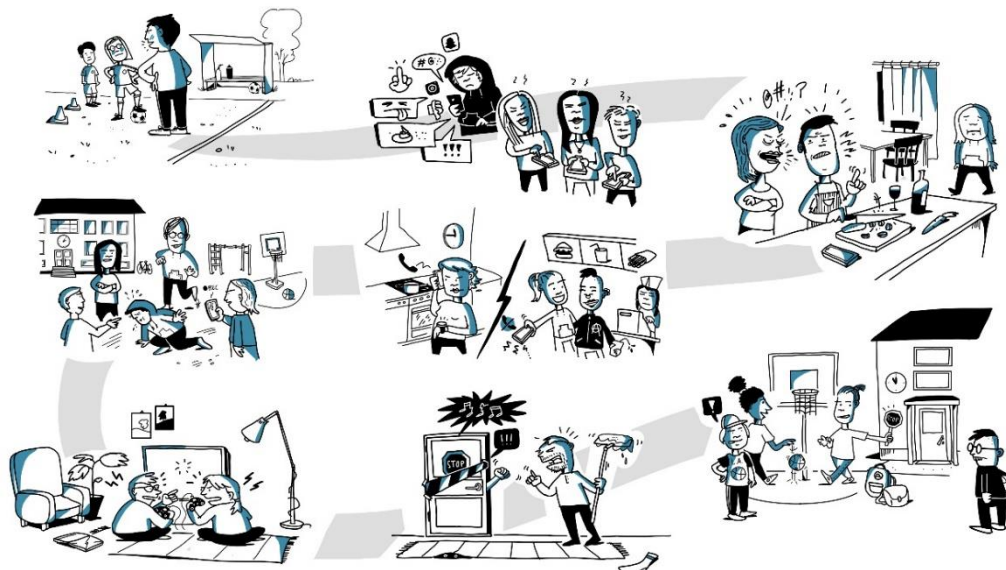
2.2 Tutkimusaineiston keruu ja tutkimukseen osallistujat

VALTAKO- tutkimushankkeen yksi aineistonkeruumenetelmä oli vinjettimenetelmää hyödyntävä kirjoitelma-aineisto. Menetelmässä on kyse temaattisista kirjoituksista, jotka tuotetaan fiktiivisten kerrontaa edistävien kuvien ja tilannekuvausten avulla. Viime vuosikymmeninä vinjettejä on käytetty aktiivisesti ja on kehitetty tutkimusvälineeksi eri tieteenaloilla, joissa kerätään tietoa (Khanolainen ja Semenova, 2020). VALTAKO-tutkimuksessa vinjettimenetelmän avulla haluttiin kerätä kouluikäisten lasten ja nuorten tarinoita läheisten konfliktista ja vallankäytöstä. Vinjettiaineisto on koostettu yhteistyössä hankkeessa mukana olevien koulujen kanssa.

Kirjoitelma-aineistonkeruu toteutettiin Webropol-alustalla. Webropolin luotiin lomake, jonka alussa ohjeistettiin tutkimukseen osallistumiseen. Luokkasteiden valinta tehtiin jo tutkimussuunnitelmassa vastaamaan valtakunnallisen, THL:n toteuttaman Kouluterveyskyselyn kattamia luokkasteita. 4.-5. -luokkalaisille suunnatussa lomakkeessa oli viisi vinjettiä (1 kuva ja 4 tekstivinjettiä), 8.-9.-luokkalaisille suunnatussa kuusi vinjettiä (1 kuva -sama kuin alemmilla luokkasteilla sekä 5 tekstivinjettiä, joissa yksi enemmän kuin alemmilla luokilla). Kuva-vinjetti tilattiin hanketta varten ammattikuvittajalta (Linda Saukkorauta, Redanredan). Kuvittajan kanssa käytiin keskusteluita kuvan sisällöistä sekä tyylistä, joksi valittiin sarjakuvamaisuus. Tutkijat kommentoivat vinjettikuvaa sen eri vaiheissa. Vinjettitekstit muotoiltiin tutkimusryhmässä ja niihin pyydettiin eri ikäisten lasten ja nuorten kommentteja. Lisäksi kommentteja kerättiin yhdessä koulussa pienen 8. luokkalaisista koostuvan vapaaehtoisten ryhmän kanssa keskustellen. Kommenttien pohjalta vinjettejä muotoiltiin uudelleen ja esimerkiksi käytettyjä termejä muokattiin lasten ja nuorten arkikielenkäyttöön sopivimmaksi.

Vinjettimenetelmän avulla lapset ja nuoret voivat paitsi peilata omia kokemuksiaan, myös jäsentää yleisemmin perhe- ja vertaissuhteisiin liittyviä ristiriitoja ja vallankäyttöä.

VALTAKO-tutkimushankkeen aineiston keruussa ensimmäisenä vinjetinä oli alla oleva kuva, johon tutkimukseen osallistujat 5.-6- luokkalaiset ja 8. -luokkalaiset koululaiset tutustuivat. Kuvan yhteydessä oli apukysymyksiä, joita koululaiset saivat halutessaan käyttää.

kuva 1. aineiston keruussa käytetty kuva

Kuva: Linda Saukko-Rauta/ Redanredan Oy

VALTAKO-hankkeen aineistonkeruun aloitusvaiheessa tutkijat esittelivät Teams-etyhteyden välityksellä itsensä, tutkimushankkeen, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuuden ja luottamuksellisuuden. Tutkimukseen osallistuville opilaille näytettiin video hankkeen internetsivuilta (VALTAKO, 2022). Ohjeet aineiston keruuseen käytiin läpi sanallisesti ja siinä painotettiin tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta. Tutkijat painottivat myös sitä, että tiedon tuottajina toimivat lapset ja nuoret itse. Kaikki kirjallisessa ohjeistuksessa olleet asiat kerrottiin myös sanallisesti Teams-tapaamisten alussa.

Aikaa vastaamiselle varattiin 1.5 tuntia tai osalla aikaa oli yksi oppitunti sekä seuraava välitunti. Vastaajat toimivat anonyymisti. Oletettavaa kuitenkin on, että koulussa oppitunnin aikana toteutettu kirjoitelmien kirjoittaminen helposti yhdistyy koulutehtäviin, jotka ovat pakollisia oppilaille. Tätä vaikutelmaa VALTAKO-hankkeen tutkijat pyrkivät vähentämään sillä, että niin kirjallisessa tiedotteessa, kirjoitelmaohjeistuksessa että kirjoitustilanteessa hankkeen tutkijat korostivat kirjoittamisen olevan vapaaehtoista. Tämän oppilaat ymmärsivät hyvin, sillä eri luokilta kirjoitelmia saatiin eri määriä.

Tutkielman aineisto on osa VALTAKO-tutkimushankkeen kirjoitelma-aineistoa, joka koostuu 125 lasten ja nuorten kirjoitelmasta. Tämän tutkielman aineistoon valikoitui 52 kirjoitelmaa, joissa joko kuvaaminen tai sosiaalinen media oli mainittuna (ks. Taulukko 1).

Taulukko 1

Kirjoitelmat, joissa sosiaalinen media on mainittuna

4.-5.-luokkalaiset	24
tytöt	23
pojat	1
8.-luokkalaiset	28
tytöt	23
pojat	5
kirjoitelmia yhteensä	52

Aineistosta 4.-5.-luokkalaisten kirjoitelmia oli 24. Näistä tyttöjen kirjoittamia tarinoita oli 23 ja poikien kirjoittamia tarinoita oli yksi. Aineistosta 8. luokkalaisten kirjoittamia oli 28. Kirjoittajista tyttöjä oli 23 ja poikia oli viisi.

2.3 Aineiston analyysi

Tutkielmassani analysoin valmiin aineiston narratiivisin menetelmin. Tutkimusote oli induktiivinen: se päättyi yksittäisistä havainnoista yleisiin merkityksiin. Hirsjärven ym. (2007) mukaan tutkimustyötä tekevä lähtee tutkimusprosessissaan ensimmäiseksi tekemään empiirisiä havainnointia (esim. kirjoitetuista haastatteluista, keskusteluista, havaintoraporteista, kirjallisista aineistoista), selittää ja tekee päätelmiä koostamastaan havaintomateriaalista ja seuraavaksi nostaa siitä analyysin ja vertailevien muistiinpanojensa avulla tärkeäksi ajattelemiinsa teemoja, koodaa ne ja muodostaa näistä luokittelukategorioita. Tämä kaikki edellyttää aineiston perinpohjaista tuntemista. Tämän jälkeen hän seuloa esiin tutkittavan asian kannalta merkityksellisiksi nousseet avainkategoriat, terästä niitä todennäköisesti uuden, nyt jo teoreettisesti täsmentyneen havaintoaineiston avulla ja päättyy lopulta prosessissa kirkastuneen aineiston pohjalta selitysmalleihin ja teoreettiseen pohdiskeluun. Aluksi tutustuin valmiiseen aineistoon lukemalla kirjoitelmia useita kertoja lävitse.

Kertomusten tutkiminen nähdään lähtökohtana ja ytimenä narratiiviselle tutkimukselle, kuten Hänninen (2000, s. 16) toteaa. Sen alku on Aristoteleen Runousopissa. Narratiivi voidaan suomentaa kertomukseksi, tarinaksi tai tapahtumien kuluksi. Jos kertomus ja tarina halutaan pitää erillään, niin voidaan sanoa, että tarina on kertomuksen ilmaisema tapahtumakulku (Hyvärinen & Löyttyniemi, 2005, s. 189). Analyysissäni tulkitsin lasten ja nuorten kirjoittamat kirjoitelmat tarinoina heidän vertaissuhteidensa ristiriita- ja vallankäyttötilanteista. Tutkielmassani lasten ja nuorten kirjoitelmat ovat tarinan keskiössä.

Polkinghornen (1995, s. 6–8) mukaan narratiivisuus voidaan ymmärtää aineiston käsittelytapana kahdella tavalla. Nämä kaksi tapaa ovat narratiivien analyysi (analysis of narratives) ja narratiivinen analyysi (narrative analysis). Polkinghornen mukaan nämä kaksi erilaista tapaa ovat kategorisesti kokonaan erilaisia narratiivisen tutkimuksen tapoja. Narratiivien analyysissä kertomuksista löydetään erilaisia luokkia esimerkiksi tapaustyyppejä, metaforia ja kategorioita.

Narratiivisen analyysi taas perustuu aineiston kertomuksen löytämiseen ja löydetyn kertomuksen perustella uuden kertomuksen tuottamiseen. Narratiivisessa analyysissä on kyse siitä, että sen avulla aineiston pohjalta saadaan aikaiseksi luotua uusi kertomus, jossa tuodaan esille tutkimuksen kannalta relevantteja tietoja (Heikkinen, 2001). Tämän tutkielman analyysi noudattaa enemmän narratiivien analyysia, koska aineistona ovat kertomusmuotoiset kirjoitelmat, jotka on luokiteltu tarinatyypeiksi.

Tarinaa eli kertomusten sisältöä voidaan analysoida tunnistamalla aineistosta tutkimuksen kannalta relevantteja asioita tai sanoja ja luokittelemalla niitä vertailemalla kirjoitettujen tarinoiden tapahtumiin. (Heikkinen, 2001). Tässä tutkielmassa tällaiseksi analyysiksi voi ajatella sosiaaliseen mediaan liittyvät lausumat ja merkitykset, joita analysoitiin suhteessa tarinassa kerrottuihin kiusaamistapahtumiin.

Tuomen & Sarajärven (2003) mukaan narratiivisen tutkimuksen aineiston analyysi perustuu myös tutkijan keksimisen logiikkaan. Ei ole olemassa mitään rajoja tai määritelmiä minkä mukaan analyysi etenee ja minkä avulla tutkija saisi esille viisaita ajatuksia tarinaan. Tutkijan on itse löydettävä ja tuotettava analyysinsa viisaus. Sen saavuttamiseksi metodien noudattamisen lisäksi tärkeää on tutkijan älyllisen vastaanottokyvyn herkkyys, oivalluksen terävyys ja myös se, että on onnea tutkimuksen tekemisessä. (Tuomi & Sarajärvi, 2003, s. 101–102).

Taulukossa 2 olen kuvannut aineiston analysoinnin vaiheet ja käytetyt menetelmät. Ensimmäisessä vaiheessa tutustuin aineistoon tutkimuskysymysten näkökulmasta. Hyödynsin aineistosta sitä, mikä oli oleellista tutkimuskysymysten kannalta ja mikä kiinnosti minua. Muun jätin pois. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92, 103.) Tämän tutkielman aineistoksi valitsin 4.-5.- ja 8.-luokkalaisten kirjoitelmista kaikki ne tarinat, joissa sosiaalinen media oli mainittu. Alustavan valinnan jälkeen poistin hyvin lyhyet, aihepiiriin liittymättömät ja kerronnallisesti niukat kirjoitelmat. Tällaisia olivat esimerkiksi seuraava: ”moimoi”.

Aineiston analyysin toisessa vaiheessa teemoittelin sosiaaliselle medialle annetut merkitykset (taulukko 2.) Kiinnitin huomiota siihen, että sosiaalinen media tuli

kirjoitelmissa hyvinkin erilaisista näkökulmista esiin. Esimerkiksi osassa tarinoista kuvattiin yksityiskohtaisesti päähenkilön omaa toimintaa sosiaalisessa mediassa ja tämän toiminnan vastaanottoa vertaisten keskuudessa. Osa tarinoita kuvasi sosiaalista mediaa hyvin ulkoapäin ja uhkana kaikille lapsille ja nuorille. Kolmannessa vaiheessa kirjoitelmissa kiinnitettiin huomiota sosiaaliselle medialle annettuihin merkityksiin. Neljänneksi tarinat voitiin eritellä tarinatyypeiksi, joiden kerronnan motiivi, juonikulku ja sosiaalisen median merkitykset erosivat toisistaan. Hännisen (1999) mukaan narratiivisen tarinatyypiluokittelun avulla voidaan koota samankaltaisia tarinoita yhteen tai toisaalta erotella toisistaan.

Tarinatyyppejä analyysissä on neljä. Näitä neljää tarinatyyppeä erotti keskenään sekä kertomusten alkutilanne että kertomusten päätös. Löytösen (2022) mukaan kielitieteilijä William Labov on (1972) on luonut yhden voimallisen kertomuksen mallin. Mallin mukaan kertomukset rakentuvat seuraavanlaisista osatekijöistä: 1) tiivistelmä tai ”esipuhe” 2) orientaatio 3) juonen tapahtumat 4) loppuratkaisu 5) arviointi 6) päätäntä. Löytönen (2022) toteaa Labovin kertomuksen malli olevan ideaalinen. Kertomuksen lopputulos on sidoksissa kuulijoihin, kerrontatilanteeseen ja kertojaan.

Taulukko 2

Aineiston analysoinnin vaiheet ja käytetyt menetelmät.

1. vaihe	2. vaihe	3. vaihe	4. vaihe
Aineistoon tutustuminen tutkimuskysymysten näkökulmasta	Tarinoiden teemojen avaaminen	Sosiaaliselle medialla annetut merkitykset	Tarinoiden erittely tarinatyypeiksi, joiden kerronnan motiivi, juonikulku ja somen merkitykset eroavat toisistaan

Narratiivinen tarinatyypiluokittelu analyysi alkoi aineiston avoimella lukemisella ilman ennalta mietittyjä analyysimenetelmiä (Hänninen, 2015).

Tarinatyyppinä muodostaessa kohdistin huomion siihen, millaisia merkityksiä sosiaaliselle medialle annetaan ja kuvataan lasten ja nuorten kirjoitelmissa. Tarkastelin tarinoissa myös niiden henkilöitä. Osassa tarinoita kirjoitelmissa oli selkeä päähenkilö, usein kiusaamisen tai häirinnän kohteena olija, sekä vallankäyttäjät. Osassa tarinoita opettajalla oli selkeä auttajan rooli, ja osassa tarinoissa taas ei ollut selkeää päähenkilöä, vaan kertoja. Osassa kirjoitelmia tarinan kirjoittaja myös kertoo, että hänellä on omakohtainen kokemus vallan käytöstä sosiaalisen median välityksellä.

Jos olisin itse Veeran tilanteessa, kääntyisin vain pois päin ja toivoisin ettei opettaja ollut huomannut tapahtunutta. Tietysti minua huolestuttaisi minne kuvat minusta laitettaisiin, mutta opettajalle puhuminen aiheuttaisi lisää ongelmia minun ja muiden oppilaiden välillä. Tapahtumaan puuttuminen ei auttaisi mitään ja toivoisin löytäväni ystäviä joistakin muista koulun oppilaista. Tällainen tilanne ei tuntuisi kivalta, eikä todellakaan ole, sitä on minulle tapahtunutkin. Onneksi minulla on tällä hetkellä hyvä luokanvalvoja, jolle voin puhua asioista. (tarina 40, 8-luokkalainen tyttö).

Etsin tarinoista ne kohdat, millaisia ratkaisuehdotukset ovat eri tarinatyypeissä. Tarinoita lukiessani havaitsin, että osa kirjoittajista tuotti tekstiä laajemmin. Muutama tarina oli hyvin niukasti kirjoitettu, mutta niissä oli havaittavissa tarinallinen juoni, joten otin ne mukaan analyysiin. Löysin juonikulun analyysin pohjalta neljä tarinatyyppiä. Tarinatyypeissä kerronnan motiiviksi kuvautui sosiaalisessa mediassa tapahtuvan vallankäytön satuttavuudesta kertominen, ratkaisumallien etsiminen ja onnellisen lopun tuottaminen vallankäyttötilanteeseen, tietoisuus siitä, että kuka tahansa voi joutua uhriksi sekä tietoisuus somen vaaroista ja niistä varoittaminen (taulukko 3).

Valmiit tarinatyyppit saivat nimet torjunta/särkymistarinat, aikuinen ratkaisijana tarinat, sosiaalinen media anonyymien vallankäytön välineenä tarinat ja valistustarinat. Raportoin tulokset aineistokatkelmien avulla siksi, että lukija voi aineistokatkelmien perusteella arvioida analyysin luotettavuutta.

2.4 Eettiset ratkaisut

Kuulan (2011) mukaan eettinen ajattelu on valmiuksia miettiä sitä, mikä on missäkin tilanteessa oikein ja väärin. Pohdintaa tehdään omien sekä ryhmän arvojen kautta. Tutkimuksen tekemisestä kantaa jokainen tutkija kuitenkin itse vastuun. Tukena työssä on eettiset normit sekä lait, jotka on hyvä tuntea.

Henkilöille, jotka osallistuvat tutkimukseen, on annettava riittävästi tietoa tutkimuksesta. Heille on myös annettava mahdollisuus päättää itse haluavatko he osallistua tutkimukseen. Tämä on otettu huomioon VALTAKO- hankkeessa aineiston keräämisen yhteydessä. Aineisto on kerätty koronarajoitusten aikaan, mikä esti tutkijoita tapaamasta lapsia ja nuoria kasvotusten kouluissa luokkahuoneissa. Yhteydet kuitenkin järjestettiin Teams-etäyhteyden kautta. Ennen aineiston keräämistä on lasten ja nuorten huoltajille tiedotettu tarkasti hankkeesta (ks. liite 1). Kirjallisessa tiedotteessa on kerrottu tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Lapsille ja nuorille on kerrottu myös Teams-etäyhteyden välityksellä hankkeen toimenpiteistä sekä tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Heille on annettu myös kirjallinen tiedote (ks. liite 2). Huoltajille sekä lapsille ja nuorille annettiin tutkimukseen suostumislomake allekirjoitettavaksi.

Tutkimustilanteissa voi ilmaantua tavoitteita tai intressejä, jotka vievät eri suuntiin. Näissä tilanteissa erityisesti tarvitaan tutkimusetiikkaa. Perustuslain 16.3 §:ssä turvattu tieteen vapaus liittyy aineiston hankinnan tutkimusetiikkaan. Myös saman perustuslain 10 § on tärkeässä roolissa mietittäessä tutkimusetiikkaa. Tämä lainkohta ottaa kantaa jokaisen yksityiselämään, kunniaan ja kotirauhaan sekä sen turvaamiseen. Tieteellinen tutkimus tuottaa korkealaatuista tutkimustietoa olennaisista asioista, mutta samalla sen tekeminen ei saa loukata tutkittavien ihmisten yksityisyyden suoja. (Kuula 2011, 4). Tässä tutkielmassa toimitaan luotettavasti ja eettisesti aineistossa olevia tarinoita kunnioittaen. Aineisto säilytetään tietosuojalain mukaisesti, jolloin henkilöiden yksityisyyden suoja ei vaarannu.

Tämän tutkielman aineistona ovat 4.-5.- ja 8.- luokkalaisten kirjoittamat tarinat, joten on tärkeää, ettei yksittäisen lapsen tai nuoren henkilöllisyys ole tunnistettavissa. Tarinoiden analyysivaiheessa pidin huolta tästä säilyttämällä aineiston

Jyväskylän yliopiston tietosuojakäytänteiden mukaisesti. Lasten ja nuorten tarinoita ei käytetä tutkielmassa kokonaisuudessaan, vain lainauksia lyhyistä teksteistä.

Kuulan (2011) mukaan tärkeää on, että tutkimuksessa annetaan nuorten kirjoittaa oma tarinansa omalla tavallaan. Tämän tutkielman aineisto oli luonteeltaan fiktiivisiä tarinoita (VALTAKO, 2020). Pysin tutkielmassani siihen, että toimin lasten ja nuorten kirjoitelmien esille tuojana kunnioittaen heidän identiteettiään sekä tapaansa kirjoittaa.

3 TULOKSET

Tässä tutkielmassa tutkimuskysymyksiin vastataan tarinatyypin avulla. Lainausmerkeissä olevat sitaattit ovat katkelmia tutkittavien kirjoittamista tarinoista. Analyysin perusteella tunnistettiin neljä tarinatyyppeä, jotka erosivat toisistaan taulukon 3 mukaisesti.

Taulukko 3

Tarinatyypit sekä niiden kerronnalliset piirteet

Tarinatyypit	torjunta/särky- mistarinat	aikuinen ratkai- sijana tarinat	sosiaalinen media anonyymin vallan- käytön välineenä tarinat	valistustarinat
Kerronnan motiivi	somessa tapahtuvan vallankäytön sa- tuttavuus- desta/haavoitta- vuudesta kerto- minen	ratkaisumallin ja onnellisen lopun tuottami- nen/kuvittelu vallankäyttöti- lanteeseen	tietoisuus siitä, että kuka tahansa voi joutua uhriksi	tietoisuus somen vaaroista ja niistä varoittaminen
Sosiaalisen median mer- kitykset	foorumi näh- dyksi ja kuul- luksi tulemi- seen, torjutuksi tulemiseen	foorumi vallankäytölle	väline vallankäytölle	vaarallinen paikka, somemaa- ilman vahingolli- suus
	uhkailu, häirintä, pelottelu, harmi, simputus, ahdistelu			
Henkilöhah- mot	pähenkilö hy- väksyntää, näh- dyksi ja kuul- luksi tulemista haluava lapsi tai nuori /some- käyttäjät	pähenkilö, opettaja, joskus myös vanhem- mat usein pelas- tajana tai ratkai- sijana	pähenkilö, koulu- kaverit	valistava kertoja, joka tunnistaa vaaranpaikat
Juonikulku	asiat muuttavat aina huonom- paan suuntaan, selkeä regressii- vinen käänne- kohta	regressiivisestä progressii- viseksi, vaikeu- det voitetaan, tarinoissa on on- nellinen loppu	stabiili (regressiivi- nen)	stabiili
Kerronnan sävy	vahvoja tunteita kuvaava			informatiivinen, moraalinen, nor- matiivinen

Seuraavissa alaluvuissa esittelen eri tarinatyypit ja niiden kerronnalliset piirteet yksityiskohtaisemmin.

3.1 Torjunta- ja särkymistarinat

Poika laittaa kaikille kolmelle "Hei! mitä kuuluu? Olisi kiva tutustua suhun." Poika laittaa heille kuvan itsestään ja hän saa kuvan takaisin. Kuva ei ole kiva. Siinä he kaikki kolme näyttävät hänelle keskisormea ja kuvassa lukee "Luulit sää et me oikeesti haluttiin tutustua suhun. Hah ootpas sää tyhmä!". Pojalle tulee todella paha mieli kuvasta. Poika alkaa itkemään. Hänen koulukiusaajilleen ei riittänyt pelkästään ilkeä kuva vaan he alkavat spämmiä pojalle kaikkia ilkeitä sanoja ja emojiä. (Tarina 2. 4-5.-luokkalainen tyttö).

Torjunta ja särkymistarinat -tarinatyyppeihin kuului neljä tarinaa 52 tarinasta. Näissä tarinoissa tarinan päähenkilö kuvataan hyväksyntää haluavaksi sosiaalisen median käyttäjäksi. Tarinatyypissä sosiaalinen media kuvataan erityisenä paikkana, foorumina nähdäksi ja kuulluksi tulemiselle vertaissuhteissa. tarinat alkavat kuvauksissa siitä, miten sosiaaliseen mediaan laitettavaan julkaisuun valmistaudutaan huolellisesti.

Minusta tuntui kerrankin, että näytän kivalle. Olin laittanut vähän meikkiä ja hiukset kivasti. Minulla on uusi puhelin, jossa on hyvä kamera. Minun teki mieli ottaa kuva Instagramiin. En ole myöskään laittanut varmaan koskaan kuvaa. Menen peilin eteen ja otan kuvia (tarina 1, 8-luokkalainen tyttö).

Valmistautumiseen liitetään isoja odotuksia sekä mallin ottamista vertaisilta heidän sosiaalisen median julkaisuistaan. Kuvan laittamista julkiseksi sosiaaliseen mediaan ei kuvata helppona, vaan päätös kuvan julkaisemisesta jännittää. Jännittämisen lisäksi tarinoissa kuvautuu epävarmuus siitä, että tavoittaako julkaisu ketään. Tarinassa julkaisun tekijä tekee itse itsestään julkisen ja asettautuu alttiiksi kommenteille

”Kiva postaus” kääntyy tarinoissa sosiaalisen mediaan kuvan julkaisijaa vastaan. Sosiaalisen mediaan julkaistuun kuvaan loukkaavia kommentteja tulee kymmeniä. Tarinan kommentteissa käytetään loukkaavaa kieltä mm. ”vitun ruma”, ”luulit sää et me oikeesti haluttiin tutustuu suhun. Hah ootpas sää tyhmä!” ja ”LÄSKI”. Nuorten nähdyksi ja kuulluksi tulemisen tarinoissa on selkeästi näkyvissä kohteeseen suunnattua henkistä väkivaltaa. Tämän tarinatyyppin tarinan kuluessa kuvataan vahvojen myönteisten tunteiden muuttumisesta kielteiseksi ja päähenkilön identiteetin murtumisesta: ”olen surun ja häpeän vallassa”, ”kyynel valui poskelle ja hän lysähti sängylleen”. Tarinoissa julkaisun tekijään kohdistetut kommentit aiheuttavat päähenkilössä surua ja häpeää. Tarinoiden päähenkilöt ovat vihaisia itselleen kuvan julkaisemisesta sosiaalisessa mediassa tai eivät enää halua käyttää sosiaalista mediaa nähdyksi ja kuulluksi tulemisen foorumina. Tarinatyyppin juonen kulussa asiat muuttuvat jatkuvasti huonompaan suuntaa ja tarinoissa on selkeä regressiivinen käännekohta. Julkaisujen saamat kommentit sosiaalisessa mediassa olivat negatiivisia, ne sisälsivät kiusaamista ja henkistä väkivaltaa. Tarinoissa julkaisujen tekijät murtuivat lukiessaan kommentteja. Tarinoissa oli nähtävissä vahvat tunteet.

Sitten, sitten tuli jotain, mitä en enää kestä. Kommentteja oli tullut kymmeniä. ”Vitun ruma”. ”Älä yritä esittää”. ”mitä sä teet”. Sekä paljon nauru emojeita. Kyynel vierähtää poskelleni. Toinen. Kolmas. Ja yhtäkkiä olen surun ja häpeän vallassa. En pysty poistamaan kuvaa, sillä käteni vapisevat liikaa. Istun lattialla. Halaan polviani. Ja itken. Tuntuu niin pahalta. Miten saatoinkaan tehdä näin ison virheen. Hävettää. Yritän rauhoittua, mutta se on vaikeaa. Olen todella vihainen itselleni. En voi olla näin sokea ja tyhmä että laitan kuvan Instagramiin. (tarina 1, 8-luokkalainen tyttö).

Sosiaalinen media näyttäytyi tässä tarinatyyppissä kiusaamisen foorumina. Tarinan lopetus useimmiten oli toteamus, että julkaisun tekijät eivät jatkossa halunneet enää julkaista kuvia sosiaalisessa mediassa.

THL:n 8-9.-luokkalaisille tehdyn kouluterveyskyselyn (2021) tulosten mukaan itsetuhoisuuteen vaikuttivat vallankäytön kohteeksi joutuminen ja yksinäisyys. Vallankäytön kohteeksi joutuneilla tytöillä yhteydet itsetuhoisuuteen olivat selvät ja pojilla riskisuhteet olivat pääsääntöisesti yli kaksinkertaiset tyttöihin verrattuna. Viikoittain vallankäytön uhriksi joutuneilla pojilla riski elämänaikaiseen itsemurhayritykseen oli seitsemänkertainen verrattuna poikiin, jotka eivät olleet vallankäytön uhriksi lainkaan tai vallankäyttöä tunnistettiin harvemmin.

3.2 Aikuinen ratkaisijana tarinat

Tytön luokkalaiset nettikiusaavat häntä. Lähettävät pahoja viestejä ja muita ilkeitä asioita. Hän menee valittamaan opelle. Tyttöä harmittaa kyseinen tilanne. Opettaja ja luokkalaisten vanhemmat meni juttuselle ja sitten se homma siitä ratkaistiin. (tarina 38, 8.- luokkalainen tyttö).

Aikuisen rooli tilanteiden ratkaisijana tarinatyyppiin kuului kuusitoista tarinaa. Näissä tarinoissa opettaja tai huoltaja kuvataan konflikti- ja vallankäyttötilanteiden ratkaisijana. Tarinatyyppissä sosiaalinen media kuvataan paikkana, jossa vallankäyttö tapahtuu. Opettajaa tai huoltajaa kuvataan tässä tarinatyyppissä konflikti- tai vallankäyttötilanteiden ratkaisija. Tarinat alkavat kuvauksissa siitä, miten valtaa käytetään koululuokassa ottamalla valokuva tai valokuvia vertaisesta ilman lupaa. Osissa kirjoitelmia kuva julkaistaan sosiaalisessa mediassa. Valokuvaaminen ja oman kuvan löytyminen sosiaalisesta mediasta tuottaa ahdistusta vallankäytön kohteeksi joutuvasta: "Veera oli päättänyt, ettei piittää heistä, siinä puhuvat pahaa, mutta sitten kun hänen korviinsa kantautuu, että " Onpa Veera ruma sika" Veera meinasi purskahtaa itkuun".

Tämän tarinatyyppin tarinat etenevät regressiivisestä progressiiviseksi. Tarinoiden alussa olevat ahdistusta aiheuttavat vallankäyttö- ja konfliktitilanteet saadaan ratkaistua sillä, että vallankäytön kohteeksi joutuneet lapset ja nuoret kertovat tilanteesta opettajalle ja/tai huoltajalle.

Aikuisen tullessa mukaan selvittämään asiaa vallankäyttötilanteet saadaan ratkaistua: ”opettaja katsoo heitä vihaisesti ja pyytää heitä tulemaan juttelulle sekä hänen ja rehtorin kanssa”, ”opettaja puuttui heti vallankäyttöön ja lopulta Veerasta ja hänen luokkalaisistaan tuli

hyviä kavereita”. Loppuratkaisuna tarinoissa nähdään siis se, että kiusattu kertoo asiasta opettajalle tai kotona huoltajalle. Opettaja selvittää tilanteen kiusaajien ja kiusatun kanssa. Huomionarvoista on myös se, että tarinan kirjoittajan mukaan nettikiusaamista tapahtuu paljon. Useimmissa tarinoissa on onnellinen loppu, jossa ilman lupaa valokuvan tai sosiaaliseen mediaan kuvan julkaisseet lapset tai nuoret poistavat kuvan ja pyytävät valokuvaamisen kohteelta anteeksi aikuisen ollessa tilanteessa mukana.

opettaja käy kysymässä oppilailta miksi he kuvaavat ja naureskelevat Veeralle. Opettaja pyytää näyttämään ja poistamaan kuvat koska, Veeralla on epämukava olo asiasta. Luokkatoverit vain naureskelevat ja väittävät että eivät ottaneet kuvia, opettaja lähtee paikalta. Veera huomaa kuinka he vain jatkavat ja käy sanomassa toiselle opettajalle asiasta ja tällä kertaa oppilaat poistavat kuvat koska opettaja uhkasi Wilma viestillä kotiin ja kuinka he ovat ongelmissa asian suhteen jos kiusaavat uutta oppilasta tai ketään muuta. (tarina 41, 8-luokkalainen tyttö).

THL:n kouluterveyskyselyn (2019 ja 2021) mukaan Suomessa toteutetaan useita koulukiusaamisen vähentämiseen tähtäviä toimintamalleja. KiVa Koulu-ohjelma koulukiusaamisen vähentämiseksi ja ehkäisemiseksi on käytössä noin 90 prosentissa peruskouluja. KiVa Koulu -ohjelman vaikuttavuudesta luokilla 1–9 (8–16-vuotiaat) on näyttöä sekä vallankäytön että vallankäytön kohteeksi joutumisen vähenemisenä. Opintokamu-ohjelman tarkoituksena on opiskelutaitojen ja -motivaation, psykososiaalisen hyvinvoinnin ja elämönhallintataitojen edistäminen sekä kiusaamisen vähentäminen toisella asteella. Koulukiusaamisen ehkäisemiseen ja vähentämiseen voidaan vaikuttaa kouluissa myös mielenterveyttä edistävillä ja oppilaiden tunne- ja vuorovaikutustaitoja vahvistavilla käytännöillä.

3.3 Sosiaalinen media anonyymin vallankäytön välineenä -tarinat

Ryhmä nuoria kiusaa yhtä nuorta netissä. kolme nuorta kiusaavat yhtä nuorta netissä lähettämällä tälle ilkeitä ja kiusaavia viestejä. Kiusaajat nauraa ja kiusattu on surullinen ja noloissaan. Tilanteen voisi ratkaista että kiusattu kertoo asiasta ja että kiusaajia rankaistaan asiasta. (tarina 10, 4-5.-luokkalainen tyttö).

Sosiaalinen media anonyymin vallankäytön välineenä tarinatyyppiin kuului 29 tarinaa. Näissä tarinoissa sosiaalinen media kuvataan anonyymin vallankäytön välineenä. Tarinat alkavat kuvauksella, miten kuka tahansa voi joutua anonyymin vallankäytön kohteeksi.

Koen kiusaamisen turhauttavalta, koska et voi tietää, että miksi sinua kiusataan tai miksi häntä kiusataan et voi myöskään tietää, että ketä kiusataan ja milloin. kiusaamis tapoja on erillaisia 1.väkivalta

2. nettikiusaaminen 3. sanoilla kiusaaminen (tarina 18, 4-5-luokkalainen poika).

Sattumanvarainen kiusatuksi tuleminen leimaa tämän tarinatyyppin sosiaalisen median roolia nuorten vertaissuhteissa: ”nuo pojat katsovat ja nauravat minulle ja yksi otti kuvan minusta”. Tarinoissa kuka tahansa voi joutua kuvaamisen kohteeksi koulussa ja kuva saattaa päätyä sosiaaliseen mediaan. Vallankäytön kohteiksi joutuneita kuvaillaan tarinoissa ahdistuneiksi ja surullisiksi.

Opettajan tultua käytävään luokkakaverit siirtyvät kauemmaksi piilottaen kännykkänsä opettajalta. Opettaja kävelee ohi ja ei huomaa kuvan ottamista ja naurua. Veera lähtee kotiin ja hänestä tuntuu pahalta. (tarina 9, 8-luokkalainen tyttö).

Gergenin ja Gergenin (1984) käsitettä käyttäen juonikulku kertomuksissa oli stabiili, koska tarinoissa alku- ja lopputilanteet olivat lähes samanlaisia tarinan päähenkilön näkökulmasta. Tarinan missään kohdassa ei ollut selkeää käännettä huonompaan tai parempaan.

3.4 Valistustarinat

Veeran pitäisi uskaltaa kysyä kuvan ottajilta että miksi sen ottivat. Ja sen jälkeen pitäisi kertoa opettajalle ja vanhemmille :)) (Tarina 2, 4.-5.-luokkalainen poika).

Valistustarinat -tarinatyypin kuuluu neljä tarinaa. Tarinat ovat ainekirjoitus-tyyppisiä. Näissä tarinoissa on kertoja, joka valistaa sosiaalisen median vaaroista ja uhkista. Kertoja tarkastelee sosiaalista mediaa ikään kuin ulkoapäin tarkkailijana. Kirjoitelmat ovat hyvin informatiivisia. Tarinatyypissä sosiaalinen media kuvataan vaaranpaikkana, jossa tapahtuu vallankäyttöä. Tarinat alkavat kuvauksissa siitä, millaisia sosiaalisen median piirteet ovat:

Someissa ikäraja on yleensä 12v., koska siellä voi tulla vastaan mitä vaan ja ketä vaan, minäkään en olisi halunnut nähdä kaikkea, mitä olen siellä joskus nähnyt. Varsinkin Suomessa Tiktok-sovelluksen ilmapiiri on erittäin negatiivinen, tuntemattomat haukkuvat pienten, jopa 7-vuotiaiden lasten, tekemiä videoita kauhealla tavalla, josta tulee itsellekin tosi surullinen olo. Näiden lasten ei kuuluisi olla vielä somessa, tai heidän tekemisiään tulisi tarkkailla erittäin paljon, koska monet asiat siellä ovat heidän mielelleen tosi huonoja. (tarina 33, 8-luokkalainen tyttö).

Tämän tarinatyypin tarinoissa on nähtävissä, että tarinan kirjoittaja ei olisi halunnut nähdä kaikkea näkemäänsä sosiaalisessa mediassa. Tarinassa korostetaan sitä, että sosiaalisen median ikäraja on yleensä 12-vuotta.

Ikärajat on asetettu niin, että sovelluksen käyttäjä osaa käyttäytyä siellä oikein, hän osaa ajatella muiden tunteita ja on muita kohtaan ystävällinen ja hyväkäytöksinen ja jos ei osaa niin pysyy muista ihmisistä erossa. Negatiivinen ja ahdistava käytös tuntuu jokaisesta pahlalta, sanoivat he mitä tahansa. (tarina 33, 8-luokkalainen tyttö).

Tarinatyypissä sosiaalinen media nähdään vaaranpaikkana sekä kiusaamisen välineenä. Tarinoissa kuvataan sosiaalisen median ilmapiirin olevan negatiivinen. Tässä tarinatyypissä juonikulku on stabiili.

Mannerheimin lastensuojeluliiton (2022) mukaan sosiaalisessa mediassa tapahtuva vuorovaikutus muuttaa lasten ja nuorten välillä tapahtuvaa vuorovaikutusta eri tavoin. Sosiaalisen median sovellukset muuttuvat jatkuvasti ja on todettu, että lapset ja nuoret eivät aina kerro aikuisille kohtaamistaan vallankäyttötilanteista sosiaalisessa mediassa. Tämä johtuu siitä, että lapset ja nuoret eivät näe kertomisesta olevan hyötyä, koska uskovat aikuisten olevan kykenemättömiä ymmärtämään sekä keinottomia ratkaisemaan vallankäyttötilanteita. Kouluissa olisikin tärkeää opettaa medialukutaitoa vallankäytön ennaltaehkäisemiseksi.

4 POHDINTA

4.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, millaisia tarinatyyppisiä tunnustetaan lasten ja nuorten vertaissuhteiden ristiriitatilanteiden kuvauksista, joissa sosiaalinen media on mainittuna sekä millaisia merkityksiä sosiaaliselle medialle osana vallankäyttöä annetaan näissä tarinatyypeissä.

Aineiston analyysi jakautui useaan vaiheeseen, joista päävaiheena oli narratiivinen tarinatyyppiluokittelu. Narratiivisen tarinatyyppiluokittelun avulla voitiin tarinoita toisaalta erotella toisistaan ja toisaalta koota samankaltaisia tarinoita. Analyysissä nostin tarkasteluun lasten ja nuorten kirjoitelmista neljä tarinatyyppiä: torjunta- ja särkyminen -tarinat, aikuinen ratkaisijana -tarinat, sosiaalinen media anonyymien vallankäytön välineenä -tarinat sekä valistustarinat. Kaikki neljä tarinatyyppiä sisälsivät sosiaalisessa mediassa tapahtuvan vallankäytön erilaisia muotoja. Sosiaalisen median foorumeilla tapahtuva uhkailu ja haukkuminen ovat vallankäyttöä pahimmillaan, koska niiden kautta voidaan vaikuttaa toisen mielenterveyteen ja hyvinvointiin.

Kuvaaminen ja sosiaalisessa mediassa tapahtuva vallankäyttö oli aihe, joka toistui useimmiten nuorten kirjoitelmissa. Myös kuvan ottamiseen liittyi pelkoa ja ahdistusta. Valistustarinoissa sosiaalinen media nähtiin vaaranpaikkana. EU Kids Onlinen (2022) tutkimuksen mukaan noin 40 % on viime aikoina nähnyt kiusaamista tai vihapuhetta verkossa. Hieman yli 10 % on kiusattu jollain tavalla verkossa. Määrä oli sama poikien ja tyttöjen välillä, vaikka tytöt ilmoittivat joutuneensa kiusatuksi ulkonäkönsä tai taustansa vuoksi. Noin 10 % osallistujista oli lähettänyt negatiivisia kommentteja, viestejä tai sisältöä verkossa.

Vallankäytön kohteella ei usein ole ystäväverkostoa auttamassa elämässään. Hän tarvitseekin itselleen huomattavasti enemmän voimavaroja siirtyessään uuteen

opiskelu -tai työpaikkaan kuin vastaavassa tilanteessa oleva nuori, jolla on ystäviä. (Pörhölä 2018, 3). Tarinoiden pohjalta voi tulkita, että kuvan ottaja voi olla oma luokkakaveri opiskeluympäristössä koulupäivän aikana. Tarinoissa kuvaamisen kohteeksi joutunut koki ahdistusta ja surua tilanteesta. Tilanteen ratkaisijana oli useimmiten opettaja tai huoltaja, jolle kuvaamisen uhriksi joutunut kertoi asiasta. Mannerheimin lastensuojeluliiton (2022) mukaan nuoret eivät useinkaan kerro aikuisille sosiaalisessa mediassa tapahtuvasta vallankäytöstä, koska ajattelevat aikuisten keinojen puuttua vallankäyttöön olevan olemattomat tai että aikuiset eivät osaa käyttää sosiaalisen median sovelluksia. Sosiaalisessa mediassa tapahtuvan vallankäytön ehkäisyn kannalta on olennaista, että kouluissa keskustellaan medialukutaidosta.

Torjunta- ja särkymistarinoissa oli havaittavissa se, että lapset ja nuoret käyttävät sosiaalisen median foorumeita paikkana oman identiteetin muodostumiselle. Tarinoiden kirjoittajat kuvasivat vahvoja tunteita, joita tarinoiden päähenkilöt kokivat sosiaalisen median kautta saamiensa loukkaavien ja ilkeiden kommenttien takia. Vaikka tarinat olivat fiktiivisiä, mielipahan tunteiden yksityiskohtainen kuvaaminen kirjoitelmissa antaa aihetta pohtia sosiaalisen median häpeän tunteita. Mannerheimin lastensuojeluliiton (2021) mukaan henkisen hyvinvoinnin ja mielialan ongelmat voivat olla vallankäytön uhriksi joutuneille oppilaille tyypillisiä. Vallankäytön kohteeksi joutuneella voi olla mm. itsetuhoisuutta, ahdistusherkkyyttä, itsetunnon – ja arvostuksen alenemista. Vallankäytön kohteeksi joutuneilla on todettu esimerkiksi psykosomaattisia stressioireita kuten kiputiloja ja yleistä sairastelua, nukkumisvaikeuksia ja yökastelua sekä syömishäiriöitä. Vallankäytön kohteeksi joutuneilla on lisäksi tyypillistä se, että kouluun menoa vältellään ja koulumotivaatio heikkenee.

Sosiaalinen media anonyymien vallankäytön välineenä tarinoissa sosiaalinen media nähtiin vallankäytön välineenä. Tarinoissa oli myös havaittavissa se, että kuka tahansa voi joutua anonyymien kiusaamisen kohteeksi sosiaalisessa mediassa. Siellä tapahtuva vallankäyttö kuvautui tahallisenä ja uhrille ahdistusta aiheuttavana. Sosiaalisen median kautta tapahtuva vallankäyttö on helppoa ja kiusaamiseen on helppo osallistua anonyymina.

Nuorille on kuitenkin tärkeää olla sosiaalisen median sovelluksissa mukana. EU Kids Onlinen (2022) tutkimuksen mukaan nuorten verkossa oleminen on itsensä viihdyttämistä ja tylsyyden välttämistä. Tuskin kukaan tutkimukseen osallistuneista piti itseään sosiaalisesti aktiivisena tai käytti internetiä muuhun tarkoitukseen kuin viihteeseen koulussa.

Mannerheimin lastensuojeluliiton (2021) mukaan vallankäytöllä on vaikutusta, miten vertaissuhteet muodostuvat. Vallankäytön uhriksi joutuneet oppilaat voivat tuntea yksinäisyyttä ja heille sosiaaliset tilanteet ovat vaikeita, joten niihin ei hakeuduta. Sosiaalisessa mediassa tapahtuva vallankäyttö on usein tahallista ja uhrille ahdistusta aiheuttavaa. Sosiaalisen median kautta tapahtuva vallankäyttö on helppoa ja kiusaamiseen on helppo osallistua anonyymina.

4.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushankkeet

Tutkimuksen aineisto on osa Jyväskylän yliopiston VALTAKO-hanketta ja sen on kerätty hankkeen tutkijoiden puolesta. Olen lähestynyt tätä tutkimusta aineistolähtöisesti, koska en ole itse osallistunut tutkimuksen aineiston keräämiseen. Kerätyn aineiston perusteella olen muodostanut tutkielman tutkimuskysymykset.

Korona-ajan rajoitusten vuoksi tutkijat eivät päässeet keräämään aineistoa kasvotusten, vaan aineisto on kerätty etänä Teams-yhteydellä viideltä koululta. Etäyhteys kuitenkin mahdollisti tutkijoiden läsnäolon nuorten tehdessä kirjoitelmia. Tutkijat myös olivat koulun opettajien saatavilla aineistonkeruun aikana. Tutkimus on toteutettu laadullisin menetelmin. Menetelmällisesti tämä tutkielma on laadullinen, narratiivinen tutkimus. Narratiivinen lähestymistapa sopii tähän tutkimukseen, koska lasten ja nuorten kertomissa tarinoissa tulevat esille heidän vertaissuhteiden konfliktitilanteisiin liittyville kokemuksille ja tiedolle antamansa merkitykset ja toisaalta myös sosiaalisen median merkitykset

näissä tilanteissa. Mertova ja Webster (2020) toteavat, että merkityksen antaminen yksittäisille tapahtumille, sekä oppimisen ja ajattelun välineenä toimiminen, ovat tarinan keskeisiä ominaisuuksia.

Tutkimusaineiston analyysissä esillä ovat ne asiat, mitkä olen tutkijana nähnyt merkityksellisenä. Tämän tutkielman sekä VALTAKO-hankkeen tavoitteena oli tuoda esiin nuorten omia tarinoita sosiaalisessa mediassa olevasta vallankäytöstä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan ihmisten kokemaan todellisuutta ja tällainen sosiaalinen todellisuus rakentuu eri tavalla kuin esimerkiksi luonnon-tieteellinen todellisuus (Heikkinen, 2018, s.177). Sosiaalinen todellisuus on myös väliaikaista, eli sitä tulee tarkastella sen aikakauden valossa, milloin tutkimus on julkaistu. Siksi on otettava huomioon, että tämän tutkimuksen tulokset on muodostettu juuri näiden tutkimukseen osallistuneiden nuorten tiettyyn aikaan ja paikkaan sidotun kokemusmaailman pohjalta. Tämän vuoksi tutkimuksen tulokset eivät ole yleistettävissä.

VALTAKO-hankkeessa aineiston keruussa on käytetty vinjettimenetelmää, joka on saanut osakseen sekä kiitosta että kritiikkiä eri tutkijoiden keskuudessa. Tämän tutkimusmenetelmän avulla tutkimuksessa mukana olleet koululaiset pystyivät refleктоimaan kokemuksiaan ja yleisimmin jäsentämään vallankäyttöä, mitä voidaan tunnistaa perhe- ja vertaissuhteissa.

Mahdollisessa jatkotutkimuksessa aihepiiriin voisi perehtyä laajentamalla tutkimuksen otantaa sekä määrällisesti että alueellisesti, mikä antaisi kuvaa siitä, millaisia vaikutuksia sosiaalisessa mediassa tapahtuvalla vallankäytöllä ja konflikteilla vertaissuhteissa on lapsiin ja nuoriin.

LÄHTEET

- Bentley, K.M. & Li, A. (1995). "Kiusaamis- ja uhriongelmat peruskouluissa ja opiskelijoiden uskomukset aggressiosta", *Canadian Journal of School Psychology* 11: 153–165.
- Beran, T. & Li, Q. (2007). *The relationship between cyberbullying and school bullying. Journal of Student Wellbeing*, 1.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss. Volume II: Separation*. London: Hogarth Press.
- Szalavitzs, M. & Perry, B. (2011) *Born for Love: Why Empathy Is Essential--And Endangered*.
- Donato, S. & Hande, E-Z. & Mangone, E. (2022) *Cyber violence: socio-cultural aspects and future perspectives*.
- EU KIDS Online (2022).
<https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/research/research-projects/eu-kids-online>
- Garner, J. T. & Poole, M. S. (2013). *Perspectives on workgroup conflict and communication*. In *The SAGE Handbook of Conflict Communication: Integrating Theory, Research, and Practice* (pp. 321-348). SAGE Publications Inc..
<https://doi.org/10.4135/9781452281988.n14>
- Hamarus, P. (2008). *Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise*. Helsinki. Kariston kirjapaino Oy.
- Heikkinen, H. (2001). *Narratiivinen tutkimus – Todellisuus kertomuksena*. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 116–132.
- Herkama, S. (2012). *Koulukiusaaminen. Loukkaavat vuorovaikutusprosessit oppilaiden vertaissuhteissa*. Jyväskylä studies in humanities 190.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2007). *Tutki ja kirjoita*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

- Holmberg-Kalenius, T. (2008). *Elämää koulukiusaamisen jälkeen*. Jyväskylä: Gummers Kustannus Oy.
- Huhtala, N. & Herkama, S. (2012). *Yläkoulun oppilaiden ja opettajien käsityksiä verkkokiusaamisesta vuorovaikutusilmionä*. Prologi: puheviestinnän vuosikirja 2012, 2012, 28–48.
- Hurme, K. (2014). *Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuu den tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin*. Juva: Bookwell Oy.
- Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu.
- Hänninen, V. (2010). *Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä*. Teoksessa: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 160–178.
- Junttila, N. (2013). Tutkijalta: *Lasten ja nuorten yksinäisyys on "inhottavinta ikinä"*. Verkkojulkaisu. Lainattu 6.2. 2018. <https://www.utu.fi/fi/Ajankoh taista/Artikkelit/Sivut/lasten-ja-nuorten-yksinaisyys -inhottavin-taikina.aspx>
- Keltikangas-Järvinen, L. (2011) *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Kivakoulu.fi. Mikä KiVa on? <https://www.kivakoulu.fi/kivaohjelmasta/> Viitattu 1.2.2023.
- Korkiamäki, R. (2011). *Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuh teissa*. Yhteiskuntatieteiden väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Khanolainen, D., & Semenova, E. (2020). *School Bullying Through Graphic Vi gnettes: Developing a New Arts-Based Method to Study a Sensitive Topic*.
- Kowalski, R. et al. (2008). *Cyber bullying: bullying in the digital age*. Blackwell, Malden, Mass.
- Kuula, A. (2011). *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino 2011.
- Lapsi sosiaalisessa mediassa. (4.7.2022). <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/lapset-ja-media/lapsi-sosiaalisessa-mediassa>

- Li, Q. 2006. Cyberbullying in Schools: A Research of Gender Differences. *School Psychology International*, 27, 157–170.
- Löytönen, T. *Minäkö tutkija? Johdatus laadulliseen/postpositiiviseen tutkimukseen.*
- Löytönen, T. *Narratiivinen tutkimusote. Minäkö Tutkija? Johdanto laadulliseen post/positiiviseen tutkimukseen.* Teatterikorkeakoulu.
- Mahkonen, S. (2017). *Konfliktit kouluissa.* Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. (2021). Vertaissuhteet. <https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/kiusaamisen-ehkaiseminen/vertaissuhteet/>
- Markkanen, E-L., & Repo, J (2016). *Peer supporters promoting positive bystander behavior.*
- Menesini, E., & Salmivalli (2017). *Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions.* Psychology, Health, & Medicine, early online
- Mertova, P. & Webster, L. (2020). *Using narrative inquiry as a research method: An introduction to critical event narrative analysis in research, teaching and professional practice* (Second edition.). Routledge
- Nieminen, H. & Pörhölä, M. (2011). *Lasten ja nuorten verkkokiusaamisen tutkimus-haasteita.* Teoksessa M. Valo, A. Sivunen & V. Laaksonen (toim.)
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2021). *Toimenpideohjelma kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaito* https://minedu.fi/documents/1410845/57515679/Toimenpideohjelma_kiusaamisen_ja_vakivallan_ehkaisemiseksi+muistio.pdf/
- Pelastakaa lapset ry. (2018). *Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen digitaalisessa mediassa.*
- Perusopetuslaki (1998/628). Annettu Helsingissä 21.8.1998. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- POPS. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.* Helsinki: Opetushallitus
- Polkinghorne, D. (1995). *Narrative Configuration in Qualitative Analysis.* Teoksessa J. A. Hatch & R. Wisniewski (eds) *Life History and Narrative.* London: The Fal-

- mer Press, 5–23.
- Pöyhönen, V. (2021). *Noidankehästä pois. Voiko koulukiusaamisen kierteen katkaista*. EU: Tammi.
- Pörhölä, M. (2008). *Koulukiusaaminen lapsen ja nuoren hyvinvoinnin uhkana*. Est, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lehti, no. 1/08, s. 20–23.
- Rikoslaki (39/1889). Annettu 1889.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- Salmivalli, C. 2005. *Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salmivalli, C. 2010. *Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Spears, B., Slee, P., Owens, L., Johnson, B. (2009). Behind the scenes and screens. *Insights into the human dimension of covert and cyberbullying*. Journal of Psychology 4.
- Swearer, S., & Espelage, D. (2011). *Expanding the Social-Ecological Framework of Bullying among Youth: Lessons Learned from the Past and Directions for the Future*
- THL. Kouluterveyskysely 2019. (3.3.2023).
<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset>
- THL. Kouluterveyskysely 2021. (3.3.2023). *Nuorten itsetuhoisuuden esiintyvyys - Kouluterveyskyselyn 2021 tuloksia*.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145433/URN_ISBN_978-952-343-966-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- THL. Lähisuhdeväkivalta. (26.6.2022).
<https://thl.fi/fi/web/vakivalta/vakivallan-muodot/lahisuhdevakivalta>
- Thornberg, R., & Wänström, L. (2018). Bullying and its association with altruism toward victims, blaming the victims, and classroom prevalence of bystander behaviors: A multilevel analysis. *Social Psychology of Education*.

- Thorslund, E. (2009). *Nuoret, netti j@ mobiili. Kodin turvaopas*. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2003). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. Helsinki: Tammi.
- Valtako. Konfliktit ja vallankäyttö lasten ja nuorten lähisuhteissa. 2020.
<https://www.jyu.fi/edupsy/fi/tutkimus/hankkeetprojects/valtako>.
- Vilkko, A. (2000). *Elämänselitys ja elämänselityskerronta*. In E. Heikkinen & J. Tuomi (Eds.) *Suomalainen elämänselitys*. Helsinki: Tammi, 74–85.
- Volk, A., Camilleri, J., Dane, Z. & Marini, Z. (2012). *Is Adolescent Bullying an Evolutionary Adaptation?* Research Article.
- Ybarra, M. L. & Mitchell, K. J. (2004). *Youth engaging in online harassment: associations with caregiver-child relationships, internet use, and personal characteristics*. *Journal of Adolescence* 27. 319–336

LIITTEET

Liite 1. Tiedote huoltajalle

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

8.3.2021

Tutkimuksen nimi ja rekisterinpitäjä

KONFLIKTIT JA VALLANKÄYTTÖ LASTEN JA NUORTEN LÄHISUHTEISSA – TARKASTE- LUKOHTENA KERROTUT TUNTEET JA TOIMIJUUS.

Rekisterinpitäjä: Jyväskylän yliopisto

Hyvä huoltaja,

kutsumme lapsesi/nuoresi mukaan *Konfliktit ja vallankäyttö lasten ja nuorten lähisuhteissa – tarkastelukohtena kerrotut tunteet ja toimijuus (VALTAKO)* -tutkimushankkeen osuuteen, jossa kerätään kirjoitelmia 4.-5. luokkalaisilta ja 8.-9. luokkalaisilta lapsilta ja nuorilta. Aineistonkeruussa teksti, kuva tai muu materiaali toimii kirjoitelman virikkeenä. Kirjoitelmat kirjoitetaan lapsen/nuoren koulupäivän aikana nettipohjaisella Webropol-alustalla. Kirjoitelmat ovat anonymoituja eikä niissä kerätä henkilötietoja. Kirjoituksista ei arvioida oikeinkirjoitusta tai kirjoitustaitoa, vaan olemme kiinnostuneita siitä millaisia ajatuksia nämä teemat lapsissa/nuorissa herättävät. Jokainen kirjoitelma on arvokas.

Tutkimushanke pähkinänkuoressa

- Tavoitteena on ymmärtää lasten ja nuorten lähisuhteiden ristiriitailanteita ja vallankäyttöä sekä etsiä näihin tilanteisiin uusia ratkaisumalleja.
- Tärkeää, että tiedon tuottajina toimivat lapset ja nuoret itse.
- Yhdistämme uudella tavalla tarinallisia ja teatterin keinoja.
- Jyväskylän yliopiston tutkimushanke, jossa rahoittajana Suomen Kulttuurirahasto.
- Toteutetaan vuosina 2020–2023.

Mitä tässä hankkeessa tutkitaan?

- **Lähisuhteita** ovat suhteet vanhempiin ja huoltajiin, sisaruksiin, kavereihin sekä muihin lapselle/nuorelle tärkeisiin aikuisiin, lapsiin ja nuoriin (esimerkiksi harrastuksissa tai sukulaissuhteissa).
- **Vallankäyttö ja valta** ovat kykyä saada toiset tekemään kuten itse haluaa, esim. neuvottelemalla, suostuttelemalla tai pakottamalla, tai kyse voi olla toisen rajoittamisesta, kiristämisestä tai lahjomisesta.
- **Konfliktit** voivat olla arjen tilanteita, joissa osallistujien välillä on kiistoja, erimielisyyksiä tai ristiriitoja.
- Tällaisia voivat olla kiistat esimerkiksi tavaroista (vaatteet, puhelin, pelikonsoli), niiden käytöstä tai omistamisesta; velvollisuuksista ja etuoikeuksista (kotityöt, läksyt, harrastukset), säännöistä ja niiden noudattamisesta (kotiintuloajat, somen käyttö ja siellä käyttäytyminen), tiloista ja yksityisyydestä (oma huone, fyysinen koskemattomuus) tai mielihäiriöistä ja käyttäytymisestä (valehtelu, kiusaaminen, määräily).
- Konfliktit ja vallankäyttö voivat olla ohimeneviä tilanteita tai vakavia ja pitkäkestoisia.
- Lapsi/nuori on voinut olla näissä tilanteissa joko itse mukana (kohteena, osallistujana tai tekijänä) tai todistajana ja sivustaseuraajana toisten kiistoissa ja ristiriitatilanteissa.

Vapaaehtoisuus

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja lapsesi/nuoresi voi itse kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen tai keskeyttää osallistumisensa milloin tahansa kirjoitelmien kirjoitustilanteessa. Huoltajalla on oikeus kieltää lapsensa/alle 15-vuotiaan nuoren tutkimukseen osallistuminen sopimalla lapsen/nuoren kanssa asiasta etukäteen. Kieltäytymisestä ei aiheudu mitään kielteisiä seuraamuksia. Tutkimukseen osallistumisesta tai kieltäytymisestä tai ei tarvitse erikseen ilmoittaa.

Tutkimuksen kulku

Vinjettikirjoitelman kirjoittaminen toteutetaan sähköisesti. Kirjoitelmassa ei kerätä henkilötietoja eli osallistuminen on anonymia. Kirjoitelmien keruu tapahtuu koulupäivän aikana ja me hankeen tutkijat olemme paikalla tai etäyhteydellä vastaamassa kysymyksiin sekä antamassa lisätietoja tutkimuksesta. Kirjoitelmia kerätään yhteensä noin 150 osallistujalta.

Tutkimukseen osallistuminen tuottaa arvokasta aineistoa, mutta saattaa nostaa mieleen myös ikäviä tunteita ja tilanteita. Jos esille tulevat asiat mietityttävät, niistä on hyvä keskustella luotettavan ihmisen kanssa.

Tutkimuksen kustannukset

Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota.

Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Tutkimuksesta valmistuu tieteellisiä julkaisuja, opinnäytetöitä, erilaisia kongressi – ja seminaariesityksiä. Tavoitteena on tuottaa tietoa yhdessä lasten ja nuorten kanssa ja välittää tuloksia suoraan lasten ja nuorten arkeen.

Kerromme mielellämme lisätietoja. Voit myös seurata hankkeen nettisivujen kautta sen edistymistä nettisivujemme kautta. VALTAKO-hanke <https://www.jyu.fi/edupsy/fi/tutkimus/hankkeet-projects/valtako>

Tutkittavien vakuutusturva

Tutkittavan on hyvä olla tietoinen siitä, että Jyväskylän yliopiston henkilökunta ja toiminta on vakuutettu. Vakuutus sisältää potilasvakuutuksen, toiminnanvastuuvakuutuksen ja vapaaehtoisen tapaturmavakuutuksen. Tutkimuksissa tutkittavat on vakuutettu tutkimuksen ajan ulkoisen syyn aiheuttamien tapaturmien, vahinkojen ja vammojen varalta.

Tämä tiedote sisältää tietoa huoltajille tutkimuksesta ja sen toteuttamisesta. Tutkimuksen tietosuojailmoitus löytyy nettisivuilta: <https://www.jyu.fi/edupsy/fi/tutkimus/hankkeet-projects/valtako/tietoa-osallistujille/valtako-tietosuojailmoitus.pdf>

Lisätietoja:

Kirjoitelma-aineiston keruusta vastaava tutkija: Marianne Notko, YTT, dosentti, Jyväskylän yliopisto, 040 8053124, marianne.notko@jyu.fi , Kasvatustieteiden laitos, PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto

Tutkimushankkeen vastuullinen johtaja: Eija Sevón, KT, dosentti, 040 805 3650, eija.sevon@jyu.fi, Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden laitos, PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto

Liite 2. Tiedote nuorelle

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

20.4.2021

Tutkimuksen nimi ja rekisterinpitäjä

KONFLIKTIT JA VALLANKÄYTTÖ LASTEN JA NUORTEN LÄHISUHTEISSA – TARKASTE- LUKOHTENA KERROTUT TUNTEET JA TOIMIJUUS (VALTAKO-hanke)

Rekisterinpitäjä: Jyväskylän yliopisto

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Sinua pyydetään mukaan VALTAKO-tutkimushankkeen osuuteen, jossa kerätään kirjoitelmia vinjettimenetelmällä 4.-5. luokkalaisilta ja 8.-9. luokkalaisilta lapsilta ja nuorilta. Vinjetillä tarkoitetaan tekstiä, kuvaa tai muuta materiaalia, joka toimii kirjoitelman virikkeenä. Kirjoitelmista ei arvioida oikeinkirjoitusta tai muuta kirjoitustaitoa, vaan olemme kiinnostuneita siitä millaisia ajatuksia konflikteihin ja vallankäyttöön liittyvät teemat sinussa herättävät. Jokainen kirjoitelma on arvokas. Vanhempasi ja opettajasi eivät näe kirjoitelmaasi.

Tutkimushanke pähkinänkuoressa

- Tavoitteena on ymmärtää lasten ja nuorten läheisyyden ristiriitatilanteita ja vallankäyttöä sekä etsiä näihin tilanteisiin uusia ratkaisumalleja.
- Tärkeää, että tiedon tuottajina toimivat lapset ja nuoret itse.
- Yhdistämme uudella tavalla tarinallisia ja teatterin keinoja.
- Jyväskylän yliopiston tutkimushanke, jossa rahoittajana Suomen Kulttuurirahasto.
- Toteutetaan vuosina 2020–2023.

Mitä tässä hankkeessa tutkitaan?

- **Läheisyydet** ovat suhteet vanhempiin ja huoltajiin, sisaruksiin, kavereihin sekä muihin sinulle tärkeisiin aikuisiin, lapsiin ja nuoriin (esimerkiksi harrastuksissa tai sukulaissuhteissa).
- **Vallankäyttö ja valta** ovat kykyä saada toiset tekemään kuten itse haluaa, esim. neuvottelemalla, suostuttelemalla tai pakottamalla, tai kyse voi olla toisen rajoittamisesta, kirstämisestä tai lahjomisesta.
- **Konfliktit** voivat olla arjen tilanteita, joissa osallistujien välillä on kiistoja, erimielisyyksiä tai ristiriitoja.

- Tällaisia voivat olla kiistat esimerkiksi tavaroista (vaatteet, puhelin, pelikonsoli), niiden käytöstä tai omistamisesta; velvollisuuksista ja etuoikeuksista (kotityöt, läksyt, harrastukset), säännöistä ja niiden noudattamisesta (kotiintuloajat, somen käyttö ja siellä käyttäytyminen), tiloista ja yksityisyydestä (oma huone, fyysinen koskemattomuus) tai mielihäiriöistä ja käyttäytymisestä (valehtelu, kiusaaminen, määrääily).
- Konfliktit ja vallankäyttö voivat olla ohimeneviä tilanteita tai vakavia ja pitkäkestoisia.
- Olet voinut olla näissä tilanteissa joko itse mukana (kohteena, osallistujana tai tekijänä) tai todistajana ja sivustaseuraajana toisten kiistoissa ja ristiriitatilanteissa.

Vapaaehtoisuus

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen tai keskeyttää osallistumisesi milloin tahansa.

Tutkimuksen kulku

Kirjoitelman kirjoittaminen toteutetaan sähköisesti. Kirjoitelmassa ei kerätä henkilötietoja eli osallistuminen tapahtuu nimettömänä, anonymisti. Kirjoitelma kirjoitetaan nettipohjaiselle Webropol-alustalle ja samalla annat luvan ja hyväksyt, että kirjoitelmaasi käytetään tutkimuksessa. Kirjoitelman yhteydessä kysytään ikä ja sukupuoli. Kukaan ei kuitenkaan saa tietää, mitä juuri sinä olet kirjoittanut. Kirjoitelmien keruu tapahtuu koulupäivän aikana ja me hankeen tutkijat olemme paikalla tai etäyhteydellä vastaamassa kysymyksiin sekä antamassa lisätietoja tutkimuksesta. Kirjoitelmia kerätään yhteensä noin 150 osallistujalta.

Tutkimukseen osallistuminen tuottaa arvokasta aineistoa, mutta saattaa nostaa mieleen myös ikäviä tunteita ja tilanteita. Jos esille tulevat asiat mietityttävät sinua, keskustelethan niistä vanhempiesi, opettajan, terveydenhoitajan tai muun luotettavan ihmisen kanssa. Voit myös ottaa yhteyttä MLL:n lasten ja nuorten puhelimeen, p. 116 111 tai Lasten ja nuorten chatiin

<https://www.nuortennetti.fi/apua-ja-tukea/lasten-ja-nuorten-puhelin/lasten-ja-nuorten-chat/>

Tutkimuksen kustannukset

Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota.

Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Tutkimuksesta valmistuu tieteellisiä julkaisuja, opinnäytetöitä, erilaisia kongressi- ja seminaariesityksiä. Tavoitteena on tuottaa tietoa yhdessä lasten ja nuorten kanssa sekä välittää tuloksia suoraan lasten ja nuorten arkeen.

Kerromme mielellämme lisätietoja. Voit seurata hankkeen nettisivujen kautta sen edistymistä ja vaikuttaa siihen, mitä siinä pitäisi tutkia: linkki VALTAKO-hankkeen sivuille www.jyu.fi/valtako
Jos haluat keskustella tutkimuksesta ja siihen osallistumisesta, ole meihin rohkeasti yhteydessä.

Tutkittavien vakuutusturva

Tutkittavan on hyvä olla tietoinen siitä, että Jyväskylän yliopiston henkilökunta ja toiminta on vakuutettu. Vakuutus sisältää potilasvakuutuksen, toiminnanvastuuvakuutuksen ja vapaaehtoisen tapaturmavakuutuksen. Tutkimuksissa tutkittavat (koehenkilöt) on vakuutettu tutkimuksen ajan ulkoisen syyn aiheuttamien tapaturmien, vahinkojen ja vammojen varalta.

Tämä tiedote sisältää tietoa oppilaalle tutkimuksesta ja sen toteuttamisesta. Tutkimuksen tietosuojailmoitus löytyy nettisivuilta: <https://www.jyu.fi/edupsy/fi/tutkimus/hankkeet-projects/valtako/tietoa-osallistujille/valtako-tietosuojailmoitus.pdf>

Lisätietoja antavat:

Kirjoitelma-aineiston keruusta vastaava tutkija: Marianne Notko, YTT, dosentti, p. 040 805 3124, marianne.notko@jyu.fi, Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden laitos, PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto,

VALTAKO-tutkimushankkeen vastuullinen johtaja: Eija Sevón, KT, dosentti, p. 040 805 3650, eija.sevon@jyu.fi, Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden laitos, PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto